

Tartu Ülikool
Sotsiaalteaduste valdkond
Ühiskonnateaduste instituut
Ajakirjanduse õppekava

Mirjam Nutov

**Eesti vabakutseliste ajakirjanike profiil ja selle muutus
tööturul**

Magistritöö

Juhendaja: Marju Himma-Kadakas, *PhD*

Tartu 2019

SISUKORD

<u>SISSEJUHATUS.....</u>	<u>3</u>
<u>1. TEOREETILISED JA EMPIIRILISED LÄHTEKOHAD.....</u>	<u>5</u>
<u>1.1. Muutused ajakirjandusturul.....</u>	<u>5</u>
<u>1.1.1. Muutused töajõuturul.....</u>	<u>7</u>
<u>1.1.2. Vabakutselise ajakirjaniku profiil.....</u>	<u>10</u>
<u>1.1.3. Vabakutselise ajakirjaniku oskused.....</u>	<u>12</u>
<u>1.1.4. Vabakutselise ajakirjaniku äraelamine.....</u>	<u>13</u>
<u>1.2. Eneserefleksioon.....</u>	<u>14</u>
<u>1.2.1. Eellugu.....</u>	<u>15</u>
<u>1.2.2. Töö tasustamine.....</u>	<u>17</u>
<u>1.2.3. Professionaalsed oskused.....</u>	<u>20</u>
<u>1.2.4. Teemad ja koostöö toimetusega.....</u>	<u>21</u>
<u>1.3. Uurimisprobleem ja -küsimused.....</u>	<u>24</u>
<u>1.4. Meetod ja valim.....</u>	<u>25</u>
<u>1.4.1. Uurimismetoodika.....</u>	<u>25</u>
<u>1.4.2. Andmekogumismeetod.....</u>	<u>26</u>
<u>1.4.3. Valim.....</u>	<u>27</u>
<u>1.4.4. Andmeanalüüsimismeetod.....</u>	<u>29</u>
<u>2. TULEMUSED.....</u>	<u>31</u>
<u>2.1. Ajakirjandusturu kirjeldus.....</u>	<u>31</u>
<u>2.2. Vabakutselise ajakirjaniku profiil Eestis.....</u>	<u>38</u>
<u>2.3. Vabakutselise ajakirjaniku oskused.....</u>	<u>43</u>
<u>2.4. Vabakutselise ajakirjaniku tasustamine.....</u>	<u>47</u>
<u>3. JÄRELDUSED JA DISKUSSIOON.....</u>	<u>50</u>
<u>3.1. Diskussioon.....</u>	<u>52</u>
<u>4. NÕUANDVAD JUHISED.....</u>	<u>55</u>
<u>5. KOKKUVÕTE.....</u>	<u>60</u>
<u>SUMMARY.....</u>	<u>62</u>
<u>KASUTATUD KIRJANDUS.....</u>	<u>64</u>
<u>LISAD.....</u>	<u>67</u>
<u>Lisa 1.....</u>	<u>67</u>
<u>Lisa 2.....</u>	<u>69</u>
<u>Lisa 3.....</u>	<u>70</u>

SISSEJUHATUS

Selle töö lähtepunkt on soov välja selgitada, milline on Eesti ajakirjandusväljaannete seisukohalt Eestis töötava vabakutselise ajakirjaniku profiil ja kuidas nähakse tema positsiooni tööturul. Teema püstitus tõukub asjaolust, et autor on ise tegutsenud vabakutselise ajakirjanikuna Eestis. Seega keskendub uurimus meediaväljaannete seisukohtade väljaselgitamisele, kuivõrd vabakutselise ajakirjaniku seisukoht on olemas. Töö on ajendatud tõdemusest, et vabakutseliste ajakirjanike osakaal on lääne ühiskonnas tervikuna tõusnud (Örnebring 2009; Hayes ja Silke 2018; Spilsbury 2016; Templeman 2016; Cohen 2016). See on tihedalt seotud uue meedia pealetungi ning seniste ärimudelite ja tööjõuturu muutustega (Örnebring 2009; Phillips jt 2012), mis on pannud ajakirjandusväljaanded uudesse olukorda, kus tuleb luua rohkem sisu vähemate inimestega (Cohen 2016). Lisaks ümber kujunenud ärimudelile tuli ajakirjandusväljaannetel seista silmitsi ka väljakutsetega, mille esitas 2008. aasta majanduskriis (Cohen 2016; Himma-Kadakas 2018). Nimetatud asjaolud on tinginud professionaalsete ajakirjanike turul vabaks jäämise, mistõttu on paljud neist teinud valiku hakata oma õpitud oskusi ja teadmisi müüma vabakutselisena. Samas on kasvanud ka väljaannete huvi pigem osta ajakirjanduslikku teenust sisse, kui pidada inimesi palgal. (Gynnild 2015)

Olles ise töötanud nii vabakutselise ajakirjanikuna kui ka lepinguga meediaorganisatsioonis saan öelda, et veel viis aastat tagasi ei olnud Eesti meediaväljaannetes selge, milline on vabakutselise ajakirjaniku profiil ja millist teenust ta pakub. Samas on üleilmselt toimunud muutused ajakirjandusturul mõjutanud arusaamu vabakutselise ajakirjaniku profiilist ja positsioonist Eesti tööturul. Magistritöö eesmärk on kindlaks määrata vabakutselise ajakirjaniku profiil Eesti meediamaastikul meediaväljaannete ehk tööandjate vaatepunkti kaudu. Ühtlasi kirjeldab uurimus ajakirjandusväljaannete ja vabakutseliste töösuhete muutust viimase viie aasta jooksul. Töö rakenduslik eesmärk on anda soovitusi, milliseid oskusi vajab ajakirjanik praeguses Eestis, et töötada vabakutselisena. Tegemist on võrdleva analüüsiga, mille jaoks tehti 2014. ja 2019. aastal Eesti meediaväljaannete toimetajatega poolstruktureeritud intervjuud. Need

andmed võimaldavad kirjeldada, kuidas on vabakutseliste kasutamine Eesti ajakirjandusturul viimase viie aasta jooksul muutunud.

Teema on oluline, kuna vabakutselise ajakirjaniku profiil ja äraelamine on otseses seoses tööturu nõudmistega. Uurimuse tulemused annavad praegustele ja tulevastele vabakutselisele ajakirjanikele võimaluse oma teenuseid pakkuda vastavalt tööandja ootustele. Selles töös kirjeldatud rahvusvahelised uuringud aitavad aga tööandjal mõista, milline on vabakutselise ajakirjaniku profiil mujal maailmas ja milliseid nõudmisi võiks talle esitada. Töö esitab ka vabakutselise ajakirjaniku nõrgad kohad, nagu näiteks professioni häägustumise (Gollmitzer 2014).

Teema määratlemisel ja uurimisküsimustele vastuseid otsides olen lähtunud oma viie aasta pikkusest kogemusest vabakutselise ajakirjanikuna. Seetõttu on töös esitatud eneserefleksiooni alapeatükk, mis põhjendab kogu uurimuse probleemipüstitust.

Töös on kasutatud palju erinevaid allikaid, mille seast tuleb esile tõsta kahte kesket teemaga seotud publikatsiooni. Esimene neist on Toronto ülikooli ajakirjandusuurija Nicole S. Coheni raamat „*Writers' Rights: Freelance Journalism in a Digital Age*”, millele on viidatud paljudes vabakutselisust puudutavates uuringutes. Teine teos on Tiana Templemani Queenslani Tehnikaülikoolis kaitstud doktoritöö „*Freelance journalism in the 21st Century: Challenges and Opportunities*”. Need teosed aitavad kõige paremini käesolevat tööd raamistada. Sellest tulenevalt leidub töös tavapärasest enam kaudviiteid.

Selle töö muudab uudseks lähenemine, kus ei uurita vabakutselise ajakirjanikke, vaid tööturгу, mis tegelikult kujundab vabakutselise ajakirjaniku profiili.”

1. TEOREETILISED JA EMPIIRILISED LÄHTEKOHAD

Töö teoreetilises osas annan ülevaate rahvusvahelistest uuringutest, mis selgitavad vabakutselise ajakirjaniku professiooni. Vabakutselise ajakirjaniku roll on väga tihedalt seotud muutustega ajakirjandus- ning töajöuturul. Seetöttu esitan esmalt rahvusvahelised seisukohad ajakirjandus- ja töajöoturu muutumise kohta. Seejärel vaatlen vabakutselise ajakirjaniku profiili, vabakutselise ajakirjaniku oskusi ning äraelamist. Eneserefleksiooni peatükk, kus analüüsin aega, mil olin ise vabakutseline ajakirjanik, aitab mõista autori seotust teemaga, olles ühtlasi lähtekohaks magistristö uurimisprobleemile ja -küsimustele. Töö eesmärkide ja uurimisküsimuste esitamise järel annan ülevaate magistristöös kasutatud meetodist ja valimi koostamise põhimõtetest.

1.1. Muutused ajakirjandusturul

Rootsi ajakirjandusprofessor Henrik Örnebring sedastab juba 2009. aastal, et nii majanduse kui ka meediamajanduse olukord on muutunud võrreldes viiekümne või isegi kahekümne viie aasta taguse ajaga. Tema seisukohalt on seesugune teisenemine iseloomustatav sõnaga „kommertsialiseerumine”, mis viitab mitmekesistele, kuid omavahel seotud suundumustele, nagu ringhäälingu dereguleerimine, meediaturu konkurentsivõimelisemaks muutumine, ajakirjanduse (peamiselt ajalehtede) ja erakondade vaheliste sidemete tähtsuse ja tugevuse vähenemine, ajakirjanduse tabloidiseerumine ja individualiseerumine kui viis, kuidas olla tarbijasõbralikum. Seejuures hõlmab kommertsialiseerumine ka laiemaid töötingimuste ja tööstruktuuri muutuseid. Need väljenduvad töajöoturgude üldises dereguleerimises, lühiajaliste lepingute levikus ja muudes paindlike töölepingute vormides, aga ka tehnoloogia arenemises töajöokol, millega kaasneb töajöu oskuste vähenemine. Kõik need nähtused mõjutavad ka ajakirjandust ning vabakutselise ja professionaalse ajakirjanduse suhet ja tasakaalu. (Örnebring 2009)

Phillips jt (2012) seostavad ajakirjandusturu muutumist uue meedia pealetungi ning tarbijate ja ühes nendega ka reklaamimüüjate veebi liikumisega. See tähendab, et internet ja sellega kaasnevad uued kanalid on ajalehtedelt-ajakirjadelt ja televisioonilt-raadiolt sisuliselt ära võtnud üsna monopoolse seisundi, kus nad olid pikka aega suurimad ja mõjukaimad reklaami vahendajad. Nüüd tuleb meediaväljaannetel reklaami pärast konkureerida ka sotsiaalmeedia ja Google News'iga. Seejuures on reklaamimüüjaid väga raske veenda minema ajakirjandusväljaannete juurde, kui turul on külluses erinevaid kanaleid, mille kaudu nad jõuavad kiiremini oma sihtgrupini. Ajalehed (välja arvatud need, mis on subsideeritud) on alati suuresti sõltunud reklaamituludest, mistõttu tekitas reklaamimüügi vähenemine toimetustes ärevust ja viis meediaväljaannete sulgemiseni, eriti USAs ja Inglismaal (Phillips jt 2012).

Oma mõju avaldas ka 2008. aastal alguse saanud majanduskriis. Majanduslanguse perioodile, 2008–2012, oli iseloomulik uue tehnoloogia, iseäranis veebitehnoloogia kiire areng, kuid ideede ning oskuste puudus, mis omakorda soodustas ulatusliku, kiire ja odava veebiajakirjanduse vohamist (Himma-Kadakas 2018: 19-20).

Kokkuvõtvalt saab öelda, et kõige enam on uuest olukorrast mõjutatud olemasolevate ärimudelite elujõulisus ja jätkusuutlikkus (Phillips jt 2012). Vähenevad reklaamitulud sunnivad ajalehti ja ajakirju otsima võimalusi raha teenimiseks, mis tähendab rohkema sisu tootmist tingimustes, kus on vähem töötajaid ja madalamad kulud (Cohen 2016: 17). Olukorda sobib illustreerima Jurkowitzi (2014, Cohen 2016: 78 kaudu) esitatud raport töökohtade kadumise kohta Ameerika ajakirjanduses: Ameerika Uudiste Toimetajate ühing tõi oma andmetes välja, et alates 2003. kuni 2012. aastani kadus ajalehtedest 16 200 täiskohaga töökohta, samal ajal kui ülemaailmne meediaplatvorm Ad Age, mis keskendub meedia uurimisele ja analüüsimisele, andis teada 38 000 töökoha kadumisest ajakirjades.

Cohen (2016) lisab, et uudes olukorras oleva meediatööstuse rõhk on kasumi suurendamiseks liikunud nišiauditoriumidele avaldamisele ja rohkem kommertsialiseeritud sisu loomisele, interaktiivsusele ja publiku osaluse ärakasutamisele ning autoriõiguste kogumisele. Ajakirjanduse töö on seetõttu drastiliselt muutunud kogu maailmas. Kui varem töötasid ajakirjanikud piiritletud ajas ja ruumis – trükikodade määratud tähtaegadega ning trükitud lehekülje

ruumilise piiranguga –, siis internet, sotsiaalmeedia ja 24/7 uudistetsükkel tähendab, et tähtaeg on kogu aeg ja sisule pole mahupiirangut. Ühtlasi tähendavad uued tingimused suurenenud ootusi ajakirjanike tööle, kes peavad nüüd suutma luua kiiresti ja vilunult mitmekülgset sisu erisugustele tehnoloogilistele platvormidele erinevates meediaformaatides, nagu näiteks blogimine, sotsiaalmeedia ajakohastamine, trükkimine ja digitaalse meedia esitamine, heli ja video salvestamine. Need muutused on Põhja-Ameerikas viinud olukorrani, kus traditsiooniliste meediaorganisatsioonide tööjõu vähenemine põhjustab ajakirjandusliku töö suurema paindlikkuse, mis omakorda tähendab seda, et sisu on hakatud senisest enam tellima vabakutselistelt ja sisutootmisettevõtetelt. (Cohen 2016: 17-18)

Bergeni ülikooli ajakirjandusprofessor Astrid Gynnild toob välja, et ajakirjandusturu muutused mõjutavad paratamatult ka ajakirjanikke, sõltumata nende vanusest või positsioonist. Norras kardab kaks kolmest uudistetöötajast, see on 66% kõigist ajakirjanikest, et ta kaotab töö, samal ajal kui kümme aastat tagasi oli see näitaja üksnes 4%. Seega on tekkinud olukord, kus igal teisel alla 30-aastaselt Norra ajakirjanikul puudub püsiv töökoht. See tähendab, et pool alustavatest ajakirjanikest töötab vabakutselistena ja nad peavad olema valmis seda tegema kogu oma professionaalse elu. Ajakirjandusturg liigub kõikjal maailmas ärihuvide suunas, mis tähendab seda, et ajakirjanike hulka vähendatakse ja sisu luuakse konvergenselt ja ristmediaalselt ehk teisisõnu proovitakse luua rohkem sisu vähemate hulga inimestega. (Gynnild 2015: 111-112) Nii võib järeldada, et ajakirjandusorganisatsioonide ootused vabakutselistele on igal pool maailmas ühesugused.

1.1.1. Muutused tööjõuturul

Neoliberaalne globaliseerumine on kiirendanud n-ö ebastabiilse tööjõu värbamise levikut, samas võtavad korporatsioonid üha enam kasutusele digitehnoloogiaid ja uusi digitaalseid avaldamisviise, mis levivad kiiremini, kui nende mõju ajakirjanikele ja -kirjandusele on võimalik mõista (Cohen 2016). Frölich jt (2013) toovad välja, et muutlikud töötingimused meediatööstuse sees ja selle harude vahel ning ka kultuurilised ja tehnoloogilised arengud panevad professionaalse

ajakirjanduse proovile ning toovad kaasa vabakutseliste ajakirjanike hulga hüppelise kasvu.

Samal ajal kui enamik ajakirjanikest on jätkuvalt kindla töölepinguga suurtes meediaettevõtetes tööl, on kasvamas ka vabakutseliste ja teiste ebatüüpiliste töösuhete vormid (Örnebring 2009). Hayes ja Silke (2018) toovad välja Euroopa Ajakirjanike Föderatsiooni seisukoha, mis ütleb, et vabakutselist ajakirjandust ei peeta enam ebatüüpiliseks tööks; enamik 43 liikmesriigi ajakirjanikest on vabakutselised. Saksamaal on professionaalne vabakutseline ajakirjandus viimastel aastatel pidevalt kasvanud (Frölich jt 2013). Inglismaal on alates 2000ndatest aastatest vabakutseliste ajakirjanike arv kasvanud 15 000-lt 25000-le. Kogu Inglismaa majanduses töötavatest inimestest on 15% iseenda tööandjad, enim on neid just ajakirjanike seas. (Spilsbury 2016) Templeman (2016) väidab, et alates 2012. aastast, kui koondati 1000–1500 Austraalia ajakirjanikku, on uudisteorganisatsioonid leidnud, et säästlikum on palgata vabakutselisi, kui hoida vastava ala töölepinguga töötajaid. Koondatud tekstikirjutajad hakkavad sageli vabakutselisteks, mis näitab, et vabakutselisi ajakirjanikke on nüüd rohkem kui eales varem (Templeman, 2016). Vabakutseliste ajakirjanike osakaal on tõusujoones ka Uus-Meremaal (Hannis 2008), Põhja-Ameerikas ja Kanadas (Cohen 2016) ning Hiinas (Lupano 2017). Kuigi Hiina ajakirjandusturg ei ole kindlasti võrreldav Eestiga või oma professionaalselt profiililt mõne demokraatliku riigi ajakirjandusturuga, siis sealsed protsessid sarnanevad lääneühiskondade omadega. Hiinas algas ajakirjanduse kui institutsiooni vormimine 1978. aastal, mil eesmärk oli liikuda riiklikult ärikesksele rahastusele. Vabakutselised ajakirjanikud on Hiinas alates 2000ndatest professionaalseid oskusi arendanud ja selle kaudu on arenenud ka vabakutseliste turg. (Lupano 2017) Soome vabakutseliste ajakirjanike ühing raporteerib, et nende ridades töötab umbes 1350 vabakutselist ajakirjanikku (Suomen freelance-journalistit). Eesti Ajakirjanike Liit ütleb, et nende liikmeskonnas on vabakutseliste osakaal viimase kümne aastaga märkimisväärselt tõusnud, lisades, et praegu on vabakutselisena arvel iga kolmas liidu liige (Eesti Ajakirjanike Liit).

Vabakutseliste ajakirjanike arvu suurenemine on selgelt seotud ka tööturu üldiste muutustega. Shevchuk, Strebkov, Davis (2018) analüüsivad, mida töötajad (nii palgalised kui ka iseendale tööandjad) hindavad töö juures. Tulemustest selgub, et üle 73% vastanutest peab töötamise juures oluliseks head palka,

peaaegu sama tähtis (72%) on uuringus osalejate jaoks see, et töö oleks huvitav ja loominguiline. 65% vastanutest peab töötamise juures oluliseks võimalust omandada uusi teadmisi ja oskusi, 64% vastanutest rõhutab töötamise juures pandlikku tööaega.

Vabadus ise oma tööaega ja ka töö tegemise kohta määrata on üks peamisi põhjusi, miks lepingulised töötajad julgevad üha enam teha valiku vabakutselisuse kasuks. Cohen (2016: 11) väidab, et paljud vabakutselised tunnetavad nende töökorraldusega seotud vabadust ennekõike võimaluses ise korraldada oma tööaega, mis omakorda võimaldab võtta vaba aega sõprade või perega veetmiseks või lugude ideede otsimiseks. Seejuures on aga kõige keerulisem enda äraelatamine ja madalad töötasud, mis toob kaasa ikkagi suurema töökoormuse ja piirangud oma aja korraldamises (Cohen 2016).

Gollmitzer (2014) kirjeldab Saksamaa vabakutselistega tehtud intervjuusid, kus uuritavate põhimured olid järgmised: meediaorganisatsioonidel puuduvad rahalised vahendid ja seetõttu on neil surve töötada pigem kiiresti kui põhjalikult; meediaväljaanded on kommertsialiseerunud, teemad muutuvad üha triviaalsemaks, sissetulekud on madalad või halvenenud. Samas rõhutasid kõik intervjuueeritavad, kui väga neile meeldib töötada ajakirjanduses, kuidas nad naudivad sõltumatust ettevõttest ja seda, et nad ei pidanud teenima ühte konkreetset äriühingut või ettevõtet (Gollmitzer 2014).

Tehnoloogiline areng on võimaldanud teoreetiliselt igapäev saada vabakutseliseks ajakirjanikuks ning on organisatsioonidele teinud varasemast oluliselt lihtsamaks osta artikleid sisse väljastpoolt toimetust. Ajakirjanduslikuks tööks vajalikud vahendid, nagu juurdepääs pressiteadetele, uudisteenustele ja arhiividele, ekspertide intervjuud ja muud uurimistööriistad, on nüüd laialdaselt kättesaadavad kõigile, kellel on internetiühendus, mitte ainult neile, kes ajakirjandusettevõttes kohapeal tööd teevad (McChesney 2013, Cohen 2016: 77 kaudu).

Lisaks tehnoloogia arengule, muutunud ärimudelitele ja ootustele tööle on vabakutseliste turuletulekut mõjutanud ka 2008. aasta majanduskriis. Näiteks Kanadas vähenes seetõttu reklaamitulu, tuhandeid töötajaid vallandati ja paljud hakkasid vabakutseliseks. Kuigi täpsed arvud on raskesti kättesaadavad, näitavad aruanded, et Kanada ajalehtedes, ringhäälingus ja ajakirjades on viimaste aastate jooksul toimunud koondamisi. (Cohen 2016: 78)

1.1.2. Vabakutselise ajakirjaniku profiil

Vabakutselist ajakirjanikku profileeritakse tema professionaalsete tegevuste ja pädevuste kaudu. Vabakutseline ajakirjanik on sõltumatu ajakirjanik, kes teenib elatist kirjutamise, pressifotode tegemise, toimetamise, videolugude tegemisega või kombineerides neid tegevusi (Allen 2011: 26, Templeman 2016 kaudu). Erinevalt palgalistest ajakirjanikest, kes on meediaorganisatsiooni tööle võetud, on vabakutselised ajakirjanikud nagu niinimetatud palgasõdurid, kes töötavad tavaliselt mitme erineva tööandja juures. Vabakutselisele ajakirjanikule makstakse nende lugude eest, mille ta on valmis teinud, tavaliselt arvestatakse tasu sõnade või artiklite arvu järgi. Vabakutselise ajakirjaniku valuutaks on ideed ja selleks, et endale tööd kindlustada, peab ta ise looma oma kaubandusliku edu, pakkudes ideid lugudeks, mis on toimetajatele ahvatlevad (Rudin & Ibbotson 2002:179, Templeman 2016 kaudu).

Vabakutselised ajakirjanikud on iseendale tööandjad, kes müüvad oma artikleid või teenuseid mitmele meediaettevõttele, ilma et nad töötaks ühe kindla ettevõtte juures. Neid ei palgata, neile makstakse tehtud töö eest. (Cohen 2016:14) Tegemist on ettevõtjatega, kellel ei ole tööandjat, kuid kellel võib olla „pidevaid suhteid sama sektori klientidega ja kes teevad järjestikku pakkumisi erinevat tüüpi töö kohta” (Vosko 2005, Cohen 2016:14 kaudu). Sellised kokkulepped asetavad vabakutselised väljapoole tööõigust ega taga neile sotsiaalseid garantiisid, mis kaasnevad tavapäraselt lepinguliste töösuhetega (Cohen 2016:14).

Kokkuvõtvalt saab öelda, et rahvusvahelistes uuringutes profileeritakse vabakutselist kui sõltumatut ajakirjanikku, kes müüb oma teenuseid korraka mitmele tööandjale. Seejuures on vabakutselise ajakirjaniku tööriistakastis terve hulk erinevaid oskusi, mille turustamisel makstakse talle tehtud töö (foto, artikli) eest. Kuna vabakutselisel ajakirjanikul puudub kindel tööleping, ei ole talle tagatud sotsiaalsed garantiid, mistõttu nähakse vabakutselist ajakirjanikku kui ettevõtjat, kes on iseendale tööandja.

USA Professionaalsete Ajakirjanike Ühingu (*Society of Professional Journalists (SPJ)*) ajakirjas Quill on avaldatud mitmeid artikleid, mis keskenduvad vabakutselise ajakirjaniku profiilile. Need seisukohad kattuvad suuresti rahvusvahelistes uuringutes esitatuga. Peamine, mis vabakutselist ajakirjanikku muudest ajakirjanikest eristab, on erinevatele väljaannetele kaastöö

tegemine ja iseenda palgal olemine. Vabakutseline ajakirjanik pole lihtsalt ajakirjanik – ta on turustaja, kirjastaja ja ärijuht. (Repanshek 2011) Lisaks sellele peab vabakutseline ajakirjanik olema hea reporter ja suurepärane kirjutaja, kes töötab välja idee (toote), turundab ja müüb seda, publitseerib, teeb raamatupidamist ja tegeleb isegi levitamisega (Gordon 2011). Ajakirjanik peab teadma, milliseid ülesandeid tasub teha ja milliseid mitte, seejuures allub vabakutseline sarnaselt koosseisulistele töötajatele toimetajate seatud tähtaegadele (Cutler 2009). Ta on paika pannud oma niši (Neuts 2012) ja äriplaani (Cole-Frowe 2011).

Gollmitzer (2014) toob esile, et muutunud töösuhted on tõstatanud küsimuse, kes võiks nimetada end vabakutseliseks ajakirjanikuks. Teema illustreerimiseks esitab ta Saksamaa ajakirjandusuurijate Weischenbergi, Maliki ja Scholli (2006, Gollmitzer 2014 kaudu) hinnangud Saksamaal tegutsevate aktiivsete ajakirjanike kohta – umbes 48 000 ajakirjanikust on 12 000 vabakutselised. Saksamaa Ajakirjanike Liit (Deutscher Journalisten-Verband (DVJ)) ütleb, et nende andmeil on Saksamaal tegutsevate ajakirjanike arv 70 000, kellest vabakutselisi on 25 000 (DJV 201, Gollmitzer 2014 kaudu). Erinevus tuleb sellest, et ajakirjanduse uurijad Weischenberg, Malik ja Scholl loevad ajakirjanikeks ainult professionaale, kes töötavad täiskohaga mõnes meediaorganisatsioonis, DVJ arvestab aga ajakirjanikeks kõiki need, kes loovad ajakirjanduslikku sisu, sõltumata sellest, kas tegemist on ajakirjanike, avalike suhete töötajate, pressiametnike või ajakirjandustudengitega. Sellest tulenevalt on Weischenberg, Malik, and Scholl seadnud vabakutseliste määratlemiseks üsna jäigad kriteeriumid: nende hinnangul peaksid vabakutselised ajakirjanikud teenima vähemalt poole oma sissetulekust ajakirjanduslikust tööst või kulutama pooled töötunnid (20 tundi nädalas) ajakirjanduslikule tegevusele. Need, kes neid kriteeriume ei täida, ei kuulu kutsealasesse kategooriasse „ajakirjanik”, sest nad ei saa pakkuda terviklikku ülevaadet ajakirjanduse tegelikkusest. (Gollmitzer 2014)

Sellest järeldub, et vabakutselise ajakirjaniku profiili määratlemine ei ole must-valge ning tegelikult puudub ühtne ja selge seisukoht, kes on vabakutseline ajakirjanik. Samuti tuleb välja, et vabakutselisis võib hägustada ajakirjaniku professiooni, kuna vabakutselise ajakirjanikuna võib töötada igaüks.

1.1.3. Vabakutselise ajakirjaniku oskused

Splisbury (2016) kirjeldab, et Inglismaal on vabakutselistel ajakirjanikel tavaliselt erialane haridus – 84%-l on kraad või kõrgem kvalifikatsioon. See on sama, mis palgalistel ajakirjanikel (89%) (Splisbury 2016: 4). „Suurem osa (61%) vabakutselistest ajakirjanikest arvas meie uuringus, et nad vajavad uusi või täiendavaid oskusi, et olla vabakutselise ajakirjanikuna parem. Kõige tavalisem oskuste puudus (37% vastanutest) oli äritegevuse leidmine – kas uue töö leidmine või võrgustiku loomine. 30% arvas, et nende oskused on lünklikud uute meediakanalite valdkonnas ja 27% uskus, et puuduseid on teistes meediavaldkondades (televisioon ja video, fotograafia ja raadio). Veerand vastanutest (26%) leidis, et nende tehnilised oskused vajavad paranemist (IT-, veebi- ja digitaalsed oskused) ning veel veerand (25%), et neil on lünki kirjutamisoskuses.” (Splisbury 2016: 5)

Selleks et vabakutselised ajakirjanikud vastaksid turu vajadustele, arendavad nad oskusi ka sellistes valdkondades nagu isiklik bränding, konvergentne ajakirjandus (ingl k *convergence journalism*) ehk avaldamine mitmes meediakanalis ja mõnel juhul ka ajakirjanduse alternatiivsetes vormides, nagu näiteks sulanduv reklaam (Benton 2013; Gynnild 2005, Templeman 2016 kaudu). Cohen (2016) lisab, et vabakutselised peavad agressiivsemalt osalema sellistes tegevustes nagu „enesereklaam, -brändimine ja -turundus” ning „ideede ja enda lakkamatu müümine toimetajatele ja klientidele”, millest ükski ei ole tasustatud. Gynnild (2005) tuletab meelde, et sülearvuti ja mobiiltelefoni abil on ajakirjanikud teoreetiliselt vabad töötama kõikjal, kuid digitaliseerimine nõuab meediakanalite sulandumist, mis omakorda on stimuleerinud nõudlust saada uudiseid multi- ja ristmeedia teel. Seetõttu eeldab multi- ja ristmeediaalne ajakirjandus ajakirjanike tehniliste aga ka ajakirjanduslike oskuste muutumist (Gynnild 2005). Ta lisab, et mitmekülgsed teadmised ja riskide võtmise võime pakuvad turul konkurentsieeliseid.

USA Professionaalsete Ajakirjanike Ühingu (SPJ) liige Jeff Cutler (2009) kirjutab, et vabakutselised ajakirjanikud peavad olema head reporterid, suurepäraseid kirjutajad ja distsiplineeritud äriinimesed. Nad peavad teadma, milliseid ülesandeid tasub teha ja milliseid mitte. Wheeler (2008) rõhutab, et vabakutselisele ajakirjanikule tuleb kasuks, kui tal on spetsiifilised teadmised

mingite erialade kohta. Teema illustreerimiseks tsiteerib ta ajakirja The Nation toimetajat Victor Navaskyt: „Ma ei arva, et sa peaksid minema meditsiinikooli selleks, et katta teaduse ja tervise teemasid, ma ei arva ka seda, et sa peaksid minema juurat õppima, et rääkida seadustest, aga samas ei teeks see sulle ka paha” (Wheeler 2008). Gordon (2000) väidab, et vabakutselise ajakirjaniku kõige olulisem oskus on leida häid ideid, mida väljaannetele müüa. Ta rõhutab, et toimetuses töötav ajakirjanik võib õhtul enda järel ukse sulgeda, kuid vabakutseline ei saa kunagi kontorist lahkuda, sest ideedega tuleb pidevalt tööd teha. Vabakutselise ajakirjanduse juures on kõige keerulisem aga äri, mitte kirjutamine ja reporteritöö jm sisuloome. Ajakirjanik peab ise töötama välja idee, tegelema oma töö turunduse ja müügiga, publitseerimisega, raamatupidamise ja isegi levitamisega. (Gordon 2000)

1.1.4. Vabakutselise ajakirjaniku äraelamine

Vabakutselistel ajakirjanikel on üha raskem ära elada ainult oma artiklite kirjutamisest, mis tähendab, et nad otsivad sageli kõrvaltööd sellistes valdkondades nagu nõustamine, õpetamine, reklaam ja suhtekorraldus (Koch ja Obermaier 2013, Gollmitzer 2014 kaudu).

Splisbury (2016) kirjeldab, et osalise tööaja tõttu on rohkem kui kolmandikul (35%) vabakutselistest ajakirjanikest ka teine töösuhe, peamiselt tihedalt seotud töövaldkondades. Veerand (26%) sellistest ajakirjanikest töötab mõnes muus meediavaldkonnas (suhtekorraldus, fotograafia, digitaalne meedia), veerand (24%) teeb haridus- või teadustööd ja viiendik (18%) mõnel muul kirjutamisalal (kirjanik, reklaamikirjutaja toimetaja) Ta lisab, et vabakutselised ajakirjanikud töötavad erinevatele kanalitele, kuid peamised neist on ajakirjad (27%), ajalehed (24%) ja internet (19%). Ainult väike grupp loetleb oma põhitegevusalaks suhtekorralduse (6%). Vaid väga vähe ajakirjanikke (1%) ütleb, et nende peamine töövaldkond on hüperlokaalsed ajalehed või ajakirjad, vaatamata arutelule nende tähtsuse suurenemise kohta. (Splisbury 2016: 5)

Gollmitzer (2014). tegi oma uurimuse jaoks intervjuud 18 vabakutselise ajakirjanikuga ning juhtis tähelepanu sellele, et peaaegu kõik intervjuueeritavad on vähem või rohkem regulaarselt seotud mitteajakirjandusliku tegevusega, näiteks loovad korporatsioonidele uudiskirju, kirjutavad kliendiajakirjadele või

anonüümseid tellimustöid (ingl k *ghostwriter*), teevad professionaalset korrektuuri, modereerivad avalikke arutelusid ja korraldavad haridusasutustes töötubasid. „Madala sissetulekuga töötajate puhul on mõned neist tegevustest vajalikud selleks, et end rahaliselt toetada, sest ajakirjanduses ei teenita piisavalt elatist. Kuid suure sissetulekuga töötajad osalevad samuti teadlikult nimetatud tegevustes, et tööolukorra muutudes oleks eelnev kogemus ka mitteajakirjanduslikus valdkonnas Kõik uuringus osalejad hindavad asjaolu, et eespool nimetatud töökohad on palju paremini tasustatud kui uudiste kajastamine. Ükski intervjuueeritavatest ei näinud oma mitteajakirjanduslikus tegevuses ohtu oma ajakirjandusliku töö kvaliteedile. Need ajakirjanikud, kes töötasid regulaarselt suhtekorralduses ja turunduses, kohati isegi rohkem kui ajakirjanduses, kirjeldasid strateegiaid (mitteajakirjanduslike töökohtade asukohta ja teemade piiramine), et säilitada ametialane terviklikkus” (Gollmitzer 2014).

Vabakutselistele makstakse nende töömahu pealt, olgu see siis tähemärkide või ühiku arvu järgi. See tähendab, et vabakutselised ei ole motiveeritud panustama väljaande arengusse ega tulema välja uute ideede ja teemadega. Seejuures ei ole tasu seotud töö kvaliteediga (Cohen 2013, Templeman 2016 kaudu).

1.2. Eneserefleksioon

Selles alapeatükis analüüsin aega, kui olin ise vabakutseline ajakirjanik. Esmalt selgitan, kuidas sai minust vabakutseline ja mis olid selle valiku põhjused. Ühtlasi annan ülevaate toonasest (2011. aasta) meediamaastiku olukorrast Kagu-Eestis ning sellest, milliste väljaannetega ja kui suures mahus koostööd tegin. Seejärel selgitan lähemalt, kuidas käis minu kui vabakutselise ajakirjaniku töö tasustamine ning milliseid professionaalseid oskusi ja sisendeid oli mul vaja, et pakkuda vabakutselise ajakirjaniku teenust. Peatüki viimases osas selgitan teemade valiku põhimõtteid ning koostööd toimetustega. Järgnevalt on välja toodud ka peamised vabakutselise ajakirjaniku töö kitsaskohad ja mured.

1.2.1. Eellugu

Minu valik hakata vabakutseliseks ajakirjanikuks oli tihedalt seotud minu elukohaga ja nõudmistega ajakirjandusele. Olen pärit Kagu-Eesti maapiirkonnast. 2010. aastal lõpetasin Tartu Ülikooli ajaloo erialal, mille järel jätkasin õpingutega Tartu Ülikooli ajakirjanduse magistriõppes. Paralleelselt õpingutega olin tegev ajakirjanduses, panustades kohalikku meediasse. Ühel hetkel seisin aga silmitsi olulise küsimusega: kuidas elada maapiirkonnas, aga siiski teha tööd oma valitud elukutsel.

Murrang minu tegevuses ajakirjanikuna saabus 2011. aastal. Selleks ajaks olin olnud viis aastat setukeelse rubriigi „Seto uudised” toimetaja Vikerraadios. Lisaks sellele olin püsiautor ajalehes Setomaa. Sama aasta algul pakuti mulle toimetaja ja kaasautori kohta Kuku Raadio keskkonnasaates „Ilmaparandaja” ning tegin koostööd Lõuna-Eestis ilmuvale nädalalehele LõunaLeht. Mitte ükski koostöö ega väljaanne ei võimaldanud mulle lepingulist töökohta. Üsna pea sai selgeks, et tegelikult puudub Põlva- ja Võrumaal tugev meediaväljaanne, kus töötamine pakuks piisavat ajakirjanduslikku väljakutset.

Sel on oma ajalooline põhjus. 1990ndatel, kui Mart Kadastik ja Hans H. Luik jagasid piltlikult öeldes omavahel Eesti meediamaastikku, jäi Kagu-Eesti vaeslapse rolli. Kadastik meenutab toonast situatsiooni raamatus „Nüüd ma siis kirjutan” järgnevalt: „Ei tea kust tekkis mul (mul?) idee hakata välja andma ajalehte Lõuna-Eesti Sõnumid, mida äriplaani kohaselt tulnuks levitada Valga, Võru ja Põlva maakondades” (Kadastik 2016). Sellest ideed ajendatult kutsus Kadastik uue lehe peatoimetajaks „kogenud Raimu Hansoni Postimehe uudistetoast”. Hanson otsis kaks kuud kõikidest Lõuna-Eesti lehtede toimetustest ajakirjanikke, aga ei leidnud ainsatki, kes oleks uskunud Lõuna-Eesti ühislehe ideesse. (Kadastik 2016) „Piirkondliku lehe projekti kokkuvarisemine – õnneks mitte inimohvrite hinnaga – oli viimane argument, mis tõestas aktsiaseltsi Lõuna-Eesti Sõnumid mõttetust” (Kadastik 2016). Kadastik lisab, et proovis hiljem, peale Pärnu Postimehe aktsiate omandamist, pidada läbirääkimisi Põhjaranniku kõrval ka Võrumaa Teataja aktsiate ostu üle. „Äriks ei läinud enam kusagil. Internet hakkas kohaliku meediaturu atraktiivsust aeglaselt, aga järjekindlalt söövitama” (Kadastik 2016).

See tähendab, et kui enamikes Eesti maakondades oli olemas hea maakonnaleht, siis Põlva ja Võrumaa olid jäänud ääremaa rolli. Siin puudus tugevat ajakirjanduslikku sisu pakkuv ajaleht. Põlva ajaleht Koit oli juba 2010. aastaks ajale jalgu jäänud ning Võrumaa Teataja hea maine kadunud. Minu valikusse jäigi üksnes LõunaLeht, mis oli paraku rohkem orienteeritud reklaami müümisele kui tugeva ajakirjandusliku sisu edastamisele. Piirkonnas puudus ka tugev ja prestiižne raadio. Nii koputasingi juba paar kuud peale LõunaLehega koostöö alustamist Eesti suurima nädalalehe, Maalehe uksele. „Tere mina olen Mirjam Nutov, parim ajakirjanik siinpool Eestist ja mul on teile väga hea lugu pakkuda,“ laususin toonasele peatoimetajale Aivar Viidikule.

Enesele teadmata sai sellest minu edaspidise eneseturundamise põhitalasid: ole enesekindel ja otsekohene, ära tee allahindlust mitte milleski. Kui sa lähed uue ukse taha ja see avatakse, siis sa ei saa lubada ebalemist ja tagasihoidlikkust. Tagajärgedega, mis suurte lubaduste väljaütlemine endaga ühes toob, tegele hiljem, siis kui oled jah-sõna saanud. Edasine on juba lihtne: ole see, kelle lubasid ennast olevat; tee seda, mida lubasid teha.

Sama aasta märtsis sain kirja Tiina Saar-Veelmaalt, kes pakkus mulle võimalust teha kaastööd Äripäeva ajakirjale Personali Praktik. Loomulikult võtsin ka selle pakkumise vastu. Seega oli mul 2011. aasta aprilliks tekkinud koostööd järgnevate väljaannetega:

- kirjutasin kuus kaks korda ilmuvale Setomaa lehele kuus mahukat artiklit;
- toimetasin Kuku Raadios kord kuus tunniajast keskkonnasaadet „Ilmaparandaja“;
- panin neli korda kuus Vikerraadio jaoks kokku seitsmeminutilist saatelõiku „Seto uudised“;
- käisin kolmel päeval nädalas LõunaLehes reporteriks;
- kirjutasin ühe pika ja põhjaliku ettevõtlusteemalise artikli Äripäeva ajakirjale Personali Praktik;
- kirjutasin vähemalt kolm (tavaliselt rohkem) uudisväärtuslikku artiklit Maalehele.

1.2.2. Töö tasustamine

Töö eest tasumine käis kahel põhimõttel. Ühel juhul sain töö eest kindlalt fikseeritud tasu. Näiteks oli ajalehele Setomaa võimalik mulle maksta ühe loo eest 70 eurot. See summa sisaldas ka fotot ja sõidukulusid. Vikerraadio seitsmeminutilise „Seto uudiste” lõigu eest oli ette nähtud 50 eurot. „Ilmaparandaja” ühe saate hind oli 250 eurot. Teised väljaanded maksid mulle honorarifondist. Kuidas ja mille järgi honorarid määrati, mulle ei avaldatud. Enamasti tuli leppida sellega, mille peatoimetaja määras. Nendelt summadelt arvestati maha tulumaks. Makse minu eest keegi ei maksnud ning tööstaaži selle pealt ei jooksnud.

Oma ettevõtte loomiseni viis mind üks ajakirjandusväline projektitöö, mille eest oli võimalus tasu saada vaid siis, kui saan esitada arve. See oli tõukeks oma ettevõtte loomisele, mille alt edaspidi ka meediaga seotud töid plaanisin teha. 2011. aasta oktoobris registreerin äriregistris ettevõtte nimega osäühing Vana Hunt. Ettevõtte põhitegevuseks sai meediateenuse pakkumine ehk sisuloomine artiklite, fotode ja raadiosaadetena.

2011. aasta 28. oktoobris esitasin ettevõtte alt esimese arve. Uks oli seega avatud ning mina sisenenud maailma, millest mul tol hetkel puudus tegelik arusaam. See oli esimene kord, kui hakkasin mõtlema endast kui vabakutselisest ajakirjanikust. Ettevõtte andis minu tegevusele selged raamid – enam polnud ma juhuautor, vaid keegi, kes nimetas end vabakutseliseks ajakirjanikuks ning oli samal ajal ettevõtja.

2012. aasta algus tähendas minu jaoks lepingute uuendamist. Enam ei sõlminud ma lepinguid tööandja ja oma füüsilise isiku, vaid tööandja ja oma juriidilise isiku, OÜ Vana Hunt vahel. Sisuliselt tähendas see, et kui varem lisati töövõtulepingutesse klausel, et tööandja peab töövõtja töötasult kinni tulumaksu, siis nüüd tuli täpsustada, kas töötasu juba sisaldab käibemaksu või tuleb see töötasule eraldi juurde. Sellised lepingulised suhted olid mul MTÜ-ga Ilmaparandaja (mille alt toimetasin Kuku Raadiole keskkonnasaadet) ja Eesti Rahvusringhäälinguga. Need lepingud andsid teatava kindluse ning seljataguse, sest töötasu laekumine olid kindlalt fikseeritud.

Setomaa lehega puudus mul kirjalik leping, ent kehtis suusõnaline kokkulepe – mina kirjutan igasse lehenumbrisse vähemalt kolm lugu ning esitan edaspidi

tehtud töö eest arve. Kuna Setomaa leht valmis projektirahadest, oli kogu lehe eelarve väga kindel ning kauplemisruum puudus. Teiste koostööde puhul tekkis mul aga esimest korda kontroll selle üle, kuidas ja millisel alusel mulle töötasu maksti. Kui varem maksis toimetus lihtsalt honorari, siis arve puhul tuli honorar tükkideks võtta – edaspidi jagunes see tekstiks ning fotodeks. Ühtlasi tekkis mul võimalus hakata makstava töötasu üle läbirääkimisi pidama.

Teema illustreerimiseks esitan 2013. aasta 2. oktoobril minu ja Arteri peatoimetaja Priit Pulleritsu vahel aset leidnud arutelu töötasu üle:

Mirjam Nutov kirjutab:

„/.../Kuna ma maksan kinni kõik sisendid, mis on tarvilikud, et töö üldse valmis saaks, on minu töö hind kõrgem kui näiteks tavalise kirjasaatja oma. Mida ma mõtlen sisendite all? Kui muidu on ajakirjanikel olemas töövahendid ettevõtte poolt (arvutid, kaamerad, auto kasutamine, elekter, soojus jne), siis tundub OK, et nad saavad tasu üksnes oma töö ees, mis mõnevõrra muudab ka nende töö ehk odavamaks, sest püsikulud kannab ettevõtte.

Seega olen ma koostamas hinnakirja, mille eest ma üldse olen nõus kaastöödeks, et see mulle ka ära tasuks - iseendast mõista on ju selge, et heategevust ma teha ei saa.

Kirjutasin Zetode loo, kus mul polnud sõidukulusid ja mis paiknes ühel küljel - selle loo hind oli 40 eurot.

Antud lugu oli aga kahel küljel, eeldas sõidukulusid ning mul oli lisaks omajagu helistamist ja asjaajamist. Seega ma leian, et +14 eurot topelt suurema töö eest ei ole õiglane.

Sõidukulusid ma muidugi ei maininud ka, aga Värsk-Võru-Värsk marsruut on 100 kilomeetrit. Minu jaoks tähendab see kaheksa liitrise kütusekulu juures reaalselt 10,5 eurot väljaminekut, mis tuleb lisada honorarile, sest sõidukulusid ma honorarist katta ei saa - sel juhul ei jää ju töötasu üldse alles.

Tasu, mis mind antud töö ees oleks rahuldanud koos kütusekuludega oleks 80 eurot.

Ühtlasi oli tegemist suure ja mahuka looga.

Loodan, et minu seisukohad on mõistetavad ning aktsepteeritavad.

Võimalusel suhtlen ma muidugi suurimal heal meelel peatoimetajaga otse, sest ma üldse ei arva, et keegi teine peaks minu eest minu asju ajama. Ütle oma äranägemise järgi, kuidas sa sooviksid seda olukorda lahendada.”

Veel samal päeval sain vastuse:

*„/.../Tere, Mirjam,
arusaadav, absoluutselt arusaadav. /.../ Saadan kirja peatoimetajale edasi, see on igati viisakalt kirjutatud, seal on kogu Su argumentatsioon kirjas.”*

Ja veidi hiljem ka teise vastuse:

*„Tere,
peatoimetaja ütles, et saada asjaolusid arvestades siis meile arve 80 euro peale.
Tervitades,
Priit P.”*

Sellised läbirääkimised olid siiski väga erandlikud. Väljaannetel puudus kogemus vabakutseliste ajakirjanikega ja seega ka arusaam nende tasustamisest. Üks asi oli määrata honorar kaasautorile, kes oma põhitöö kõrvalt kirjutas artikli, teine asi aga töötasu vabakutselisele ajakirjanikule, kes elatuski vabakutselise ametist. Väljaanded ei arvestanud tegelike kuludega, mis kaasnesid vabakutselisel ajakirjanikul ühe artikli või raadioloo tegemisega. See muutis minu ettevõtluse tol ajal keerukaks. Ma suutsin küll suure töökoormusega teenida arvestatava summa oma ettevõtte pangakontole, ent ma ei suutnud maksta endale palka.

Tulenevalt maksuameti suurenenud huvist minu tegevuse vastu hakkasin alates 2014. aasta maist maksuma endale palka 200 eurot kuus. Selle summa väljamaksmiseks tuli mul tasuda 103 eurot maksudeks, mis tähendab, et 200 euro suuruse palga maksmiseks pidin oma tööga olema teeninud vähemalt 303 eurot ja seda tingimustes, kus mul olid puudulikud võimalused pidada läbirääkimisi töötasu üle. Olukorra muutis eriti absurdseks tõik, et ma maksin küll palka ja makse, aga see ei taganud mulle sotsiaalseid garantiisid. Need hakkavad kehtima alates miinimumpalga tasumisest.

1.2.3. Professionaalsed oskused

Selleks et olla vabakutseline ajakirjanik on ennekõike vaja professionaalseid baastadmisi ajakirjandusest. Rõhutan, et haridusel on seejuures oluline roll, kuid veelgi tähtsamad on pidev täiendõpe ja mitmekülgne enese arendamine. Minu pakutavad teenused – artiklite kirjutamine, helifailide salvestamine ja töötlemine ning fotode tegemine – eeldavad nii erinevaid heal tasemel oskuseid aga ka vajaliku tehnika omamist.

Esimene ja kõige olulisem oskus – kuidas leida teema ja kuidas seda huvitavalt lahendada – lähtub ajakirjaniku baastadmistest. Kui see oli paigas ning kokkulepped toimetustega sõlmitud, tuli asuda teostamise juurde. See eeldas, et minul kui vabakutselisel ajakirjanikul on olemas oma kontorinurk ühes sinna kuuluva taristu ja tehnikaga, nt elekter, internet, valgus, arvuti koos tööks vajalike programmidega, fotoaparaat ja vajalik lisavarustus, helisalvestustehnika ja telefon. Väga oluline komponent oli ka auto olemasolu ja oskus sellega sõita. Selleks liisisin oma ettevõttele auto ning tagasin kütuse vajalike sõitude jaoks.

Enamik väljaandeid, kes tellis minult artikli, soovis sinna juurde ka fotot. Seda juba tulenevalt minu asukohast, sest ei olnud mõeldav, et Äripäeva ajakiri või Maaleht saadaks Tallinnast või isegi Tartust oma fotograafi Võru- või Põlvamaale. Seega pidin justkui olude sunnil arendama ennast valdkondades, mida pidasin enda nõrkadeks külgedeks. 2011. aastal käisin Tartu Kõrgemas Kunstikoolis end täiendamas ja läbisin 40tunnise fotograafia põhikursuse. Mõistagi investeerisin ka tehnikasse. – asendasin ajale jalgu jäänud peegelkaamera kaasaegsemaga, samuti investeerisin optikasse.

Selleks et saaksin pakkuda koostööd raadiole, investeerisin professionaalsesse montaažiprogrammi ostes selle kasutusõiguse. Päevakorda tuli ka video tegemise ja monteerimise võimekus. Maaleht soovis oma veebiplatvormil näha rohkem liikuva pildiga lugusid. Selleski vallas tegin tagasihoidliku katsetuse tehnikat laenates ja tuttavatelt oskusi õppides. Paraku ei läinud meie koostöö Maalehega sellisel kujul tööle. Selle kõige tulemusena oli 2014. aastaks minu ettevõttel koostöö järgnevate väljaannete ja asutustega:

- OÜ Vana Hunt ja Eesti Rahvusringhäälingul oli sõlmitud autorileping, mille alusel toimetasin kord nädalas setokeelset rubriiki „Elost Setomaal”;

- OÜ Vana Hunt ja MTÜ Ilmaparandaja sõlmitud koostööleping, mille alusel toimetasin Kuku Raadiotele kaks korda kuus tunniajast keskkonnasaadet „Ilmaparandaja”;
- OÜ Vana Hunt esitas arveid FIE Igor Tarole ajalehele Setomaa tehtud artiklite ja fotode eest;
- OÜ Vana Hunt esitas AS Eesti Ajalehed arveid Maalehele tehtud artiklite ja fotode eest (selleks ajaks oli koostöö Maalehega iganädalane);
- OÜ Vana Hunt pakkus ühekordset ajakirjandusliku teenust ametisestele väljaannetele Sinu Mets ja Teeleht ning loodusajakirjale Eesti Loodus;
- OÜ Vana Hunt pakkus väikesele eraettevõttele tootefotode tegemise teenust;
- OÜ Vana Hunt pakkus Haridusministeeriumile sisuartiklite toimetamist ja redigeerimist veebikeskkonna jaoks;
- OÜ Vana Hunt pakkus ajakirjanduslikku teenust ka Ärilehele ja osauhingule InCase, mis omakorda müüs oma teenust Postimehe vahel ilmuva maaelu kajastavale ajalehe Maaelu Edendaja tegemisel.

Vabakutselise ajakirjaniku tööd tehes sai kiirelt selgeks, et minu väärtus on turul seda kõrgem, mida rohkem on mul pädevust. Samas puudus mul süstematiseeritud ja selgelt läbimõeldud plaan, milliseid oskusi oleks mul kõige mõistlikum turul pakkuda. Järgnesin lihtsalt üldisele voolule ja tegin seda, mis mul parasjagu kõige paremini õnnestus ja mida ma sain oma piirkonnast teha, samas kui võib-olla läbimõeldum eneseturundamine oleks mul võimaldanud paremat majanduslikku toimetulekut. Enda paremaks turundamiseks alustasin läbirääkimisi kodulehe tegemiseks, kus oleksin saanud esitleda ennast, oma portfooliot ja pakutavaid teenuseid. Paraku suundusin enne idee teostamise alustamist palgalisele tööle Eesti Rahvusringhäälingusse.

1.2.4. Teemad ja koostöö toimetusega

Teemade valikul oli lähtepunkt küsimus, kellele ma oma koostööd pakun. Kui tegemist oli lepingulise partneriga ehk näiteks Vikerraadio või Kuku Raadioga, siis oli selge, et ma pean täitma oma osa lepingust ehk andma eetrisse uudislõigu elust Setomaal või terve saate keskkonnateemadel. Teemade valikul lähtusin

päevakajalisusest ja selle sobivusest rubriiki. Ka Setomaa lehega olid raamid selged, sest sõlmisime peatoimetajaga kokkulepped, kes võiks olla võimalikud isikud või mis võiks olla olemusloo teema.

Suhe Maalehega oli kahesuunaline – mina pakkusin neile teemasid ja nemad panid mulle ette, kui oli vaja kellegi artiklit Võrumaa näitega täiendada või hoopis mõnda sündmust Kagu-Eestist vahendada. Minu teemad muutis Maalehe jaoks väärtuslikuks tõik, et need tulid kohapealt ja olid valdavalt originaalteemad, millele ei eelnenud pressiteadet.

Üldjuhul sõlmisin eelnevalt toimetusega kokkuleppe, panime paika, mida mul on pakkuda ja mida minult oodatakse ja siis asusin tööle. Kui lugu valmis, saatsin selle toimetajale, kes selle ära toimetab ning vajadusel lisaküsimuste ning parandusettepanekutega tagasi saatis. Selline koostöö andis mulle kui toimetusevälisele ajakirjanikule võimaluse arendada oma kirjutamisoskust, mida tihe koostöö toimetajaga kahtlemata võimaldab. Ka pakkus see teadmist ja tuge, et ma pole üksik.

Maalehega koostööd tehes ilmnes vabakutselise ajakirjaniku üks olulisemaid piiranguid: isegi, kui mul oleks olnud pakkuda teemasid nii Maalehele kui ka Postimehe vahel ilmuvale erilehele Maaelu Edendaja, pani Maalehe peatoimetaja mind fakti ette, et ma ei saa mõlema ajalehega koostööd teha ning pean otsustama „kellega ma käia tahan”.

Vabakutselisena töötades tõusis eraldi küsimuseks, kuidas ennast allikatele tutvustada. Kui ütlesin telefonis, „Tere, mina olen vabakutseline ajakirjanik Mirjam Nutov,” siis ei kõlanud see allika jaoks usaldusväärset. Nad olid üldjuhul nõus rääkima, kuid nende jaoks jäi sageli arusaamatuks, kus lugu ilmub. Eriti keerulised olid olukorrad, kui mul oli idee, millest lugu kirjutada, aga ma polnud otsustanud, kellele seda lugu pakkuda. Kui teadsin, et tegemist on tugeva looga, mis kindlasti avaldatakse, siis asusin seda kirjutama. Väga raske oli öelda allikatele, et ma teen lugu, aga ei tea veel, kus see ilmub. Neil hetkedel avaldus selgelt, et Eesti meediamaastr on organisatsioonipõhine ning vabakutselised ajakirjanikud on seninägematu nähtus. Organisatsioone seostati usaldusväärusega, vabakutseline ajakirjanik aga vajab seletamist ja veenmist. Saan seda sama väita ka praegu, sest Eesti Rahvusringhäälingu uudistetoimetuse ajakirjanikuna näen, et sõnapaar „aktuaalne kaamera” mõjub nagu parool, mis avab kõik ukSED, sama ajal kui sõnapaar „vabakutseline

ajakirjanik” sellist efekti ei andnud. Lõpuks loobusin allikatele selgitamast oma olukorda. Helistades ütlesin kohe, et olen kas Kuku Raadio keskkonnasaatest „Ilmaparandaja”, ajalehest Setomaa või Maalehest. Mõistagi tekitas selline situatsioon kohati polaarse olukorra, kus ma tundsin, et kuulun igale poole, aga samas mitte kuhugi, sest töötasin ikkagi üksinda, kindlasse toimetusse kuulumata.

Üksi olemine on vabakutselise ajakirjaniku üks keerulisemaid probleeme. Korraga tuleb mõelda paljudele asjadele, võtta iseseisvalt vastu otsuseid ning teha seejuures head ajakirjandust. See eeldab oskust planeerida ja mõelda mitu sammu ette, aga ka lahendada sisemisi dilemmasid ja kahtluseid, võtta vastu otsuseid ja vastutada. Toimetuses töötades on võimalik tekitada elavat diskussiooni ja leida tuge kolleegidelt, vabakutselise ajakirjanikuna olin oma probleemidega üksinda. Lõpuks osutus see stressirohkeks ja koormavaks.

Kuna ajakirjaniku väärtus on otseses seoses tema ideedega, peatun siinkohal ka teemade leidmisel. 2018. aasta aprillis tegin põhjaliku sissevaate sellesse küsimusse. Alljärgnevalt esitan oma toonase eneserefleksiooni, mis on kehtiv ka praegu: *„Kui sa oled vabakutseline ajakirjanik, kes töötab linnast väljaspool, suurest keskusest eemal, aga tahab teha kaastööd ka üleriigilise meediaga, siis tuleb sul arvestada, et sa konkureerid meediamajadega. Suurte toimetuste eeliseks on see, et nad on pideva infovoos sees. Keegi teab alati midagi, sinna saabuvad pressi- ja eelteated, mis võivad anda ainet ajakirjanduslikuks materjaliks. Kui sa oled vabakutseline, siis sul pole PR infoga midagi peale hakata sest see info on juba jõudnud hulga ajakirjanikeni, kes töötavad toimetustes ja võtavad selle infoga midagi ette. Nii ei jää sul muud üle, kui leida oma teemad. Arvestades Eesti väiksust on isegi toimetustel väga raske leida iga päev uudisväärtuslikku materjali. Seda keerulisem on seda teha vabakutselisel ajakirjanikul. Vabakutselise probleem on ka see, et inimesed ei pöördu sinu poole oma teemadega. Pigem minnakse nendega juba usalduse võitnud meediaväljaande juurde. Vabakutselisel puudub meie ühiskonnas selline positsioon, kus temalt loodetakse saada abi. Paradoksaalselt on vabakutselise ajakirjaniku kõige suurem väärtus aga just see, et ta ei ole üldise infovoos sees ja et ta on sunnitud leidma oma teemad. Seejuures pole vabakutselisel võimalik oma teemasid nii öelda toimetuse või kolleegiga arutada, sest ta töötab üksinda. Samas eeldavad toimetused, et sa lähed nende juurde juba valmis ja viimistletud mõttega. See on*

vabakutselise ajakirjaniku üks suuremaid väljakutseid - olla iseenda nõustaja ja motiveerija.

Oma teemadega pildile tulek annab aga sulle kui ajakirjanikule väga suure väärtuse. Vabakutselise ajakirjanikuna tuleb olla ka väga hea läbirääkija ja veenja. Sageli pole vabakutselisel võimalik toimetuste koosolekutel käia. Nii tuleb infot edastada telefoni teel. Sarnaselt muule maailmale on ka Eesti probleemiks see, et meie ühiskond konsolideerub üha enam pealinna. Seega peab vabakutseline ajakirjanik mõtlema, kuidas oma hüperlokaalne teema serveerida nii, et see kõnetaks ka inimesi keskustes.”

Kokkuvõtvalt võib öelda, et vabakutselise ajakirjaniku periood andis mulle väga palju lisaoskusi, sealhulgas planeerida oma aega, pidada läbirääkimisi ja ennast kehtestada. See sundis mind ennast pidevalt arendama ja silmad lahti hoidma. Samas oli mul vabadus valida elukohta ja aega, millal ja kellele töötan. Selleks et vabakutselise ajakirjanikuna Eestis läbi lüüa, peab vabakutselisel olema võimalus rääkida kaasa oma töö tasustamisel. See eeldab, et ka Eesti toimetustes tekiks arusaam, mida tähendab professionaalne vabakutseline ajakirjanik ja teadmine, et teda saab usaldada.

1.3. Uurimisprobleem ja -küsimused

Lähtuvalt eelkirjeldatud eneserefleksioonist, kontekstist ja teoreetilistest lähtepunktidest on sellel magistritööl kolm eesmärki:

- 1) kaardistada vabakutselise ajakirjaniku profiil Eesti ajakirjandusturul;
- 2) võrrelda seda viie aasta taguse olukorraga;
- 3) tuginedes erinevatele teoreetilistele käsitlustele ja intervjuudele Eesti meediaväljaannete toimetajatega anda töö järel dustena praktilisi soovitusi, milliseid oskusi vajab vabakutseline ajakirjanik.

Töö eesmärkidest lähtuvalt esitan järgnevad uurimisküsimused:

- 1) Kas ja kuidas on ajakirjandusväljaande vaatenurgast viie aastaga muutunud vabakutselise ajakirjaniku profiil?
- 2) Kas ja kuidas on muutunud viie aastaga see, kuidas ajakirjandusorganisatsioonid kasutavad vabakutseliste ajakirjanike kaastööd?

1.4. Meetod ja valim

Selles peatükis kirjeldan, millist uurimismetoodikat eesmärkide täitmiseks saavutamiseks kasutan. Kirjutan täpsemalt andmekogumis- ja analüüsimetoodikast ning annan ülevaate valimist ja põhjendan, miks olen töös teinud just sellised valikud. Selle töö puhul on oluline välja tuua, et magistritöö esimese intervjuulaine läbiviimisel olin siseringi uurija (ingl k *insider-researcher*) positsioonis ehk töötasin ka ise vabakutselise ajakirjanikuna. Siseringi uurija roll viitab uurimusele, kus autor uurib populatsioone, mille liige on ta ise (Dwyer ja Buckle 2009: 58).

Kuna 2014. aastal olin vabakutseline ajakirjanik, siis kolm magistritöös intervjuueeritud allikat (Postimees, Maaleht ja ERR-i raadiouudised) olid minuga oma väljaande kaudu varem kokku puutunud. Dwyeri ja Buckeli (2009) toovad välja, et siseringi uurija rolli tõttu võetakse uurija tihti kiiremini omaks, samuti on allikad selliste uurijatega avatumad, mis annab võimaluse koguda rohkem materjali ning uurida seda sügavuti (Dwyer ja Buckl, 2009: 58). Töö seisukohalt võimaldas siseringi uurijaks olemine esitada küsimusi, mida poleks olnud võimalik ilma eelneva teadmista teha. Samas hoiatavad Costley jt (2010), et siseinfot valdava uurija eeliseks on küll taustainfo tundmine ja arusaam valdkonnast, aga seejuures on oluline säilitada kriitiline meel oma töö suhtes.

1.4.1. Uurimismetoodika

Töö eesmärgi täitmiseks ja uurimisküsimustele vastamiseks kasutan kvalitatiivseid meetodeid. Kvalitatiivse uurimisviisi eesmärk on kirjeldada ja seletada sotsiaalset tegelikkust inimeste individuaalsete tõlgenduste ehk tähenduste kaudu, mida inimesed omistavad tegelikkuse aspektidele (Õunapuu 2014: 56) Samuti lisab Õunapuu (2014), et uurimine on suunatud avastamisele,

mõistmisele ja konstrueerimisele ning seda kasutatakse juhul, kui teema või nähtuse kohta on vähe teada ning peamiselt selleks, et mõista ja tõlgendada inimeste kogemusi ja vaateid. Denzin ja Lincoln (2013: 3, Laherand 2008: 17 kaudu) rõhutavad, et kvalitatiivse uuringu juurde kuulub tõlgenduslik, naturalistlik lähenemine maailmale. See tähendab, et kvalitatiivsetes uuringutes uuritakse nähtusi nende loomulikus keskkonnas ning püütakse ilminguid mõtestada või tõlgendada nende tähenduste kaudu, mida inimesed neile annavad. Lagespetz (2017) selgitab, et kvalitatiivses uurimuses käsitletakse teavet, mida arvuliselt väljendada on ebaotstarbekas või võimatu. Kvalitatiivsed uurimismeetodid sobib kasutusele võtta siis, kui ollakse huvitatud tähendustest, mida sündmustes osalejad neile annavad (Laherand 2008: 23). Kvalitatiivse uurimuse peamiseks puuduseks võib pidada seda, et kvalitatiivne sisuanalüüs loob uurijale võimaluse valikulise tõendusmaterjali kogumiseks, mis toimub sageli mitteteadlikult, uurijale meelepäraste hüpoteeside kinnitamiseks, ning kunagi ei saa olla kindel, et seda pole juhtunud (Kalmus jt 2015).

1.4.2. Andmekogumismeetod

Töös on kasutatud poolstruktureeritud intervjuusid eesti meediaväljaannete toimetajatega, mis aitavad määratleda vabakutselise ajakirjaniku profiili ning võimaldavad vastata uurimusküsimusele, mis käsitlevad meediaorganisatsiooni vaatepunkti vabakutseliste ajakirjanike tööle ja nende töö tasustamisele. Poolstruktureeritud intervjuu sobib antud teema uurimiseks meetodi paindlikkuse poolest, sest seesuguse intervjuu läbiviimisel võib muuta küsimuste järjekorda (nt kui intervjuueeritav suundub oma jutuga mõne teema juurde, mida oli peagi nagnii plaanis käsitleda) ja küsida täpsustavaid küsimusi (Kalmus jt 2015).

Poolstruktureeritud intervjuu on osaliselt standarditud vestlus. Standardiseeritus on vajalik intervjuu alustamiseks. Töö käigus selgub, milliseid väärtuslikke andmeid hakkab ilmema ja mida võiks registreerida. Seega algab intervjuu kavakindlalt, kuid kulgeb avatult, lähtudes situatsioonist. (Õunapuu 2014: 171-172)

Intervjuu suur eelis teiste andmekogumismeetodite ees on paindlikkus, võimalus andmekogumist vastavalt olukorrale ja vastajale reguleerida (Laherand 2008: 177). Laherand (2008) toob *Michale Meuseri* ja *Ulrike Nageli* (2002) kaudu

välja ühe poolstruktureeritud intervjuu vormi, milleks on eksperdiintervjuud. Siin on intervjuueeritavad kaasatud kui teatud valdkonna eksperdid ehk kui teatud rühma esindajad (Laherand 2008: 199).

Magistritöö jaoks viisin läbi kaks intervjuulainet seitsme meediaorganisatsiooni toimetajaga. Esimesed intervjuud toimusid 2014. aasta sügisel oktoobris-novembris. Tegin kokku seitse üks-ühele intervjuud, mis kõik toimusid Tallinnas väljaannete ruumides. Ainult Horisondiga tehtud intervjuu toimus ühes Tallinna kohvikus. Ühe intervjuu keskmine kestus oli tund kuni poolteist tundi. Selle käigus viisin läbi poolstruktureeritud intervjuu, mille jaoks kasutasin varem koostatud intervjuukava (vt Lisa 1). Intervjuusid ma ei salvestanud. Vastused trükkisin samaaegselt vastuse andmisega arvutisse, kuna mul on oskus kirjutada inimese kõnelemisega sama kiiresti ning see võimaldas mul hoida kokku aega intervjuude transkribeerimise pealt. Kui vastaja rääkis liiga kiiresti, palusin tal oma mõtet korrata või teha pausi. Üldjuhul polnud aga tempoga probleeme ning intervjuud said üles trükitud nii nagu need kohapeal sündisid. Intervjuud on leitavad töö lõpus (vt Lisa 2).

Teised intervjuud tegin 2019. aasta aprillis. Kasutasin lühikest intervjuukava (vt Lisa 1), mis sisaldas peamiselt kontrollküsimusi. Nende küsimuste eesmärk oli välja selgitada, kas viie aasta jooksul on toimunud vabakutselise ajakirjaniku profiilist rääkides muutus. Intervjuudes osalesid samad väljaanded, kes 2014. aastalgi. Seitsmest väljaandest kaks (Horisont ja Maaleht) soovisid küsimustele vastata kirjalikult. Samas jätsid nad mulle kui uurijale võimaluse igal hetkel helistada ja vastuseid telefoni teel täpsustada. Ülejäänud viie vastajaga leppisin kokku telefoniintervjuud, mis kestsid keskmiselt pool tundi. Sarnaselt esimese vooru intervjuudele, kirjutasin ka seekord vastused kohe vastamise ajal arvutisse.

1.4.3. Valim

Kvalitatiivse valimi koostamise juhised keskenduvadki peamiselt kättesaadavuse või ettekavatsetuse korraldamisele. Valimi moodustavad lõpuks uuritava nähtuse kõikvõimalikud variandid või erisused nähtuses eneses. Selleks et hõlbustada kvalitatiivse uurimistöö valimi koostamist, tuleks tegelikkus liigendada erisugusteks üldkogumiteks. Õunapuu jagab kogud neljaks, millest üks on inividid. Üksikisikuid kaasatakse valimisse uurimistöodes, kus selgitatakse välja

inimeste arvamusi, hoiakuid ja kogemusi seoses mingi nähtusega. (Õunapuu, 2014:149)

Selle järgi seadsin magistritöö valimi koostamisel eesmärgiks saada võimalikult lai ülevaade erinevatest ajakirjandusväljaannetest, kellel on koostöö või koostööpotentsiaal vabakutseliste ajakirjanikega. Valimi koostamisel põhinesin iseenda kogemusest tuleneval eeldusel, et vabakutseline ajakirjanik peab evima võimalikult palju oskusi. Sellest lähtuvalt oli oluline, et esindatud oleksid olnud nii audiovisuaalne kui ka trükimeedia, välja jäi veebiväljaannete komponent, sest 2014. aastal ei tundunud see tähtsana, kuivõrd eraldi veebiväljaandele vabakutselise tööd sisse osta ei olnud toona aktuaalne. Valimis on seitsme väljaande toimetajaga tehtud intervjuud. 2014. aasta valim on esitatud Tabelis 1 ja 2019. aasta valim on esitatud Tabelis 2.

Tabel 1. Intervjueeritavad 2014. aastal

Eesti Naine	Aita Kivi	peatoimetaja
Pere ja Kodu	Heidi Kaio	peatoimetaja
Horisont	Indrek Rohtmets	peatoimetaja
Postimees	Merit Kopli	peatoimetaja
Maaleht	Aivar Viidik	peatoimetaja
ERR-i raadiouudised	Indrek Kiisler	raadiouudiste juht
TV3 uudised	Marko Paloveer	uudiste juht

Tabel 2. Intervjueeritavad 2019. Aastal

Eesti Naine	Heidi Kaio	peatoimetaja
Pere ja Kodu	Kerttu Jänese	peatoimetaja
Horisont	Ulvar Käärt	peatoimetaja
Postimees	Holger Roonemaa	uuriva toimetuse juht
Maaleht	Andres Eilart	peatoimetaja
ERR-i raadiouudised	Indrek Kiisler	raadiouudiste juht

TV3 uudised	Mart Mardisalu	uudiste juht
-------------	----------------	--------------

1.4.4. Andmeanalüüsimetod

Poolstruktureeritud intervjuude analüüsiks kasutasin kvalitatiivset sisuanalüüsi. Täpsemalt tuginesin raamanalüüsile, mille tugevus seisneb Ritchie ja Spenceri (2002) kohaselt täpselt määratletud protsessi jälgimises. See tagab selle, et ideid on võimalik hiljem uuesti läbi vaadata ja ümber hinnata (Ritchie & Spencer, 2002: 6) Raamanalüüsi jaguneb viite etappi, mis kõik on omavahel tihedalt seotud.

Esimese etapi eesmärk on Ritchie ja Spenceri (2002: 5) kohaselt materjaliga tutvuda ja mõista selle struktuuri. Isegi, kui uurija oli ainus, kes infot kogus, eeldab see osa põhjalikku süvenemist. Selles faasis tegelesin intervjuude ülelugemisega ning tegin esmase valiku, mis on magistritöö seisukohalt oluline ja mis mitte.

Teises etapis määratakse teemad ja luuakse oma tööle raam, mis lähtub uuringu eesmärgist, probleemsetest teemadest, mille vastajad ise välja toovad, ning teemadest, mis tulenevad konkreetsete kogemuste kordumisest (Ritchie ja Spenceri, 2002). Selle põhjal panin paika peamised teemablokid ning jaotasin need viide rühma:

- 1) vabakutselise ajakirjaniku profiil läbi erinevate meediaorganisatsioonide vaatevinkli;
- 2) ootused vabakutselise ajakirjaniku oskustele;
- 3) vabakutselise ajakirjaniku suhe ajakirjandusorganisatsiooniga;
- 4) vabakutselise ajakirjaniku tasustamine;
- 5) vabakutselise ajakirjaniku usaldamine.

Kolmanda analüüsietapina toovad Ritchie & Spencer (2002) välja materjali indekseerimise. Siin võtsin eelmises etapis paika pandud teemablokid ja indekseerisin need vastavalt sellele, millisele magistritöö uurimusküsimusele need vastavad.

Indekseerimise kategooriad on järgmised:

- profiil;

- ootused oskustele;
- tasustamine;
- vabakutselise suhe ajakirjandusorganisatsiooniga;
- usaldus (lisakategooria).

Neljas etapp on markeerimine. Selles etapis markeerisin välja prinditud intervjuud.

Viendas etapis analüüsisin ja tõlgendasin markeeritud materjali. Analüüsimisel kasutasin induktiivset lähenemist ehk nagu on määratlenud Laherand (2008) – kasutasin tavapärast sisuanalüüsi. „Seda meetodit rakendatakse siis, kui soovitakse midagi kirjeldada. See osutub tavaliselt vajalikuks sellisel juhul, kui huvipakkuva nähtuse kohta ei ole piisavalt teooriaid või uurimisandmeid” /.../ (Kalmus jt, 2015).

Kvalitatiivse sisuanalüüsi puudusena on välja toodud uurija subjektiivsust teksti analüüsimisel ning võimalust, et tekstist valitakse analüüsimiseks tõendusmaterjali vaid enda uurimisküsimustele vastamiseks (Kalmus jt, 2015). Olles teadlik sellest ohust, on siinses magistritöös analüüs tehtud nii nagu metodoloogiat kirjeldavas peatükis (vt ptk 1.4.1.) on näidatud. Samuti olen teadlik siseringi uurija positsioonist tulenevatest ohtudest. Dwyer ja Buckle (2009) on kirjeldanud, et kuigi siseinfoga kursis olev uurija võib saada avatumaid ja põhjalikumaid vastuseid ning omada kasulikke kogemusi allikate info mõtestamiseks, on tal ka oht teha enda sarnasuse tõttu liigseid üldistusi uuritavate kohta. Samuti on väitnud, et uurimisteemast kaugemal seisvad uurijad võivad märgata paremini üldistusi ning laiemaid mustreid ja seoseid kui siseinfot omav uurija (Dwyer ja Buckle, 2009). Siinkohal olen nende ohtudega nõus ning teadvustan neid. Leevendav asjaolu on tõik, et olin siseringi uurija üksnes intervjuude esimese laine ajal. Intervjuude teise laine ning analüüsimise hetkeks pole ma viis aastat vabakutseline ajakirjanik olnud.

2. TULEMUSED

Järgnev peatükk annab ülevaate 2014. ja 2019. aastal tehtud poolstruktureeritud intervjuudest Eesti ajakirjandusväljaannete toimetajatega. Intervjuud annavad ülevaate vabakutseliste positsioonist ajakirjandusturul ja profileerivad vabakutselise ajakirjaniku. Selles peatükis on eraldi välja toodud ajakirjandusväljaannete toimetajate ootused vabakutselise ajakirjaniku oskustele. Peatüki viimane osa annab ülevaate sellest, kuidas käib väljaannetes vabakutseliste ajakirjanike tasustamine. Võrdlevalt toon esile muutused, mis viie aasta jooksul on toimunud.

2.1. Ajakirjandusturu kirjeldus

Selleks et võrrelda vabakutselise ajakirjaniku positsiooni Eesti ajakirjandusturul nii 2014. kui ka 2019. aastal, tuleb arvesse võtta laiemat konteksti. Näiteks seda, millised tehnoloogilised arengud olid parasjagu käimas, kuid ka seda, et mõni aasta enne mind huvitavat ajalõiku oli alanud majanduslangus. Perioodi 2008–2012, kuhu jääb ka majanduslanguse algus, on iseloomustatud veebiajakirjanduse vaatepunktist kui „odavate ja kiirete uudiste voogu” (Himma-Kadakas 2018). Sellele perioodile oli iseloomulik uue tehnoloogia, iseäranis veebitehnoloogia kiire areng, kuid ideede ning oskuste puudus, mis omakorda soodustas suures mahus, kiire ja odava veebiajakirjanduse vohamist. (Himma-Kadakas 2018: 19–20)

Nii nagu 2008. aasta majanduskriis mõjutas ajakirjandusturgu maailmas – Ameerika Uudistetoimetajate Seltsi andmeil on USAs ajalehtede töötajad aastatel 2005–2015 järsult vähenenud, langedes 55 000 töötajalt kuni 35 000 töötajani (Edmonds 2015, Cohen 2016: 78 kaudu), mõjutas see ajakirjandusturgu ka Eestis. Selle mõju meediaorganisatsioonidele ja vabakutseliste ajakirjanike turule tulemiseks oli selgelt avaldunud 2010. aastaks ja jätkus sealt ka edasi.

Näiteks viitas ajakirja Eesti Naine peatoimetaja, et ajakirjade koosseise vähendati veel ka 2014. ja 2015. aastal. Postimehe peatoimetaja tõi 2014. aasta intervjuus välja, et palgal olevatelt ajakirjanikelt hakati nõudma rohkemate

oskustega tööd. Pere ja Kodu peatoimetaja seostas 2014. aastal antud intervjuus majanduskriisi otseselt vabakutseliste ajakirjanike arvu suurenemisega.

/.../tekkis mingi hulk inimesi, kes läksid vabale turule, uut palgalist töökohta ei saanud aga endised sised olid olemas ja siis hakkasid oma lugusid pakkuma. (Pere ja Kodu peatoimetaja 2014).

2014. aasta intervjuude põhjal saab öelda, et kuigi vabakutselised ajakirjanikud olid turul juba olemas, ei olnud ajakirjandusorganisatsioonid veel valmis võtma vastu nende töid, sest ei osatud näha, mida uut ja teistsugust võiksid nad võrreldes palgaliste töötajatega toimetusse tuua. Ühtlasi puudus vabakutselise ajakirjaniku suhtes usaldus. Lisaks ilmnes intervjuudest ning ka minu enda kogemusest vabakutselisena, et toimetuste arvates puudus neil, kes end juba ettevaatlikult vabakutselisteks nimetasid, teadmised ja oskused, kuidas vabakutselise ettevõtjana ajakirjandusturul toimida. Samas oli toimetuste sees tekkimas arusaam, et vabakutseliste ajakirjanike kasutamine on majanduslikult kasulik. Mitu intervjuueeritavat (TV3 uudised 2014, Maaleht 2014, Postimees 2014, Pere ja Kodu 2014) viitasid, et vabakutseliste ülalpidamine on neile odavam, sest nende pealt ei pea tasuma tööjõumakse ega tagama tööks vajaminevaid vahendeid.

Minu arust oleks väga tore ja ausalt ka äriiselt mittemõistlik pidada töökohti. Kui küsitakse, kas ma kasutaks, kui oleks turg, muidugi kasutaksin. (Postimehe peatoimetaja 2014).

Meil on oma ainult kaks ajakirjanikku. See oli kaks aastat tagasi terve kirjastuse otsus, et palgaliste ajakirjanike vähendati ja et me ostame tööd sisse väljaspoolt /.../ vabakutseliste töö on suhteliselt odavam kui palgaliste oma (Pere ja kodu peatoimetaja 2014).

Ajalehtede, ajakirjade ja audiovisuaalmeedia puhul saab rääkida erinevatest praktikatest vabakutseliste ajakirjanike teenuste kasutamisel. Intervjuude esimesest kui ka teisest lainest tuleb välja, et ajakirjade sisu loomisel on vabakutselistel ajakirjanikel kandev roll. Näiteks ütlesid 2014. ja 2019. aastal intervjuueeritud Eesti Naise ning Pere ja Kodu ajakirjade peatoimetajad, et

kasutavad sisu loomisel peaaegu igas numbris vabakutselisi ajakirjanikke. See on seostatav üldise trendiga, kus ajakirjade toimetajad on ajalooliselt eelistanud koosseisuväliste autorite kasutamist, põhjendades seda sooviga säilitada ajakirja mitmekesine sisu ja kvaliteet. „Paljud toimetajad usuvad, et vähemalt osa nende ajakirjadest tuleb koostada vabakutseliste poolt, sest ajakirjad, mida toodavad ainult koosseisulised töötajad ja lepingutega tegijad, tunduvad sageli vananenud ja neis puudub värskus, mida suudavad pakkuda kirjutajad väljaspool toimetust” (Rivers and Work 1986: 11, Cohen 2016: 78 kaudu). Samad põhjused, miks tellitakse vabakutselistelt ajakirjanikelt lugusid, toovad välja ka Eesti ajakirjade toimetajad.

/.../ sest eriti meie teemade puhul see rikastab oluliselt ajakirja. Meil on tööl ainult kaks inimest, kes kirjutavad toimetajatena kuukirjas, kui nemad täidaks üksi sisu, siis oleks väga igav (Pere ja Kodu peatoimetaja 2019).

Eelmainitu võib olla ka põhjuseks, miks vabakutselised ajakirjanikud teevad kaastööd kõige enam just ajakirjadele, nagu tuli välja Spilsbury (2016) uuringust. Ajakirjades on alati olnud nõudlus toimetuste väliste autorite järele, mis tähendab, et neile on alustaval vabakutselisel ajakirjanikul ka kõige lihtsam oma kaastööd pakkuda. Seega tuleks ajakirjade ja vabakutseliste ajakirjanike suhet vaadelda kahesuunalisena: ühelt poolt on nõudlus, mis on eelduseks pakkumise tekkimiseks, teiselt poolt on suurenenud pakkumine tekitanud suurema nõudluse, mis võib olla ka üheks ajendiks koosseisuliste töötajate vähendamisel. Töö jaoks intervjueritud ajakirjade toimetajad tõid 2014. aastal välja, et vabakutseliste ajakirjanike kasutamine on ajas kasvav ning tegelikult teeksid nad seda veelgi rohkem, kui turul oleks piisaval hulgal usaldusväärseid professionaalse teenuse pakkujaid. 2019. aastal tehtud intervjuude põhjal saabki juba täheldada vabakutseliste ajakirjanike positsiooni muutumist. Eesti Naise peatoimetaja märkis 2019. aastal antud intervjuus, et tema hinnangul on vabakutselised ajakirjanikud praeguseks (2019. aastaks) selgemalt etableerunud ning et ka meediamajad näevad vabakutselistes ajakirjanikes tõsiseltvõetavaid partnereid.

Tegelikult kogu majandus on liikumas projektipõhise ettevõtluse poole ja mulle tundub, et ka meediamajad näevad vabakutselistes täieõiguslikke partnereid. Viis

aastat tagasi oli see lapsekingades. Ma järjest rohkem ostan sisse puhkuse asendusi vabakutselistelt. See on muutumas töökorralduse osaks (Eesti Naine peatoimetaja 2019).

Eesti Naise peatoimetaja (2019) lisas, et meediamajad liiguvad selle poole, et inimesi ei võeta enam nii lihtsalt palgale ning pigem vaadatakse vabakutseliste poole. Ta seostab seda ajakirjandusturu üldiste muutustega, öeldes, et ajakirjanduses tuleb üha enam teha lisatulu teenimiseks projektipõhiseid töid, aga ka töajõuturu üldiste uute suundadega, kus tööajad liigub palgatööst eemale ning otsibki rohkem projektipõhiseid väljakutseid.

See võib olla seotud uute generatsiooni ootustega, kes ei taha pikalt end palgatööga siduda, nende ettekujutus tööst ongi see, et ma kogun piisavalt raha, et minna pooleks aastaks Lõuna-Ameerikasse ja siis tulen jälle tagasi. See on globaalne muutus (Eesti Naine peatoimetaja 2019).

Vabakutseliste ajakirjanike osakaalu suurenemise toimetuse töös tõi välja ka Pere ja Kodu peatoimetaja (2019), kelle sõnul täidavad vabakutselised 50% ajakirja mahust.

Populaarteadusliku ajakirja Horisont peatoimetajad tõi aga mõlemas intervjuus välja, et nende ajakirja profiilis pole vabakutselisi kirjutajaid, viidates sellele, et vabakutseliste seast pole võtta mõnele kindlale valdkonnale spetsialiseerunud ajakirjanikke. Horisondi peatoimetajad viitasid nii 2014. kui ka 2019. aastal Eesti turu väiksusele, samal ajal kui läänes on vabakutseliste ajakirjanike kasutamine teadusajakirjade juures üsna levinud. Näiteks kirjutatakse populaarteaduslikud ajakirjad Imeline Teadus ja Imeline Ajalugu suurelt jaolt just erinevatele teemavaldkondadele spetsialiseerunud vabakutseliste ajakirjanike abiga. Eestis sellist vabakutseliste ajakirjanike turgu ei ole.

Meie jaoks on oluline temaatika. Reeglina on meie autorid ikkagi teadlased, uurijad (Horisondi peatoimetaja 2014).

Töö jaoks intervjueritud ajalehtede toimetuste esindajad ütlesid aga nii 2014. kui ka 2019. aastal tehtud intervjuudes, et kasutavad vabakutseliste ajakirjanike

teenuseid väga vähe või peaaegu üldse mitte. Peamiselt põhjendasid ajalehtede toimetajad seda asjaoluga, et uudisajakirjanduses on üldjuhul toimetused siiski komplekteeritud. 2014. aasta intervjuudes viidati ka sellele, et Eesti turul puudub vabakutselise ajakirjaniku amet selle sõna professionaalses tähenduses.

Tegelikult on Eestis vabakutseliste kultuur täiesti välja arenemata. Ma ise olen õppinud ja töötanud Saksamaal, seal on see täiesti vastupidi. Meil on levinud arvamus, et ta on inimene, kes pole tööle saanud (Postimehe peatoimetaja 2014).

Olulise aspektina tõi Postimehe peatoimetaja 2014. aastal välja, et valdavalt kasutab nende väljaandes vabakutseliste ajakirjanike teenuseid eriprojektide toimetus, kus tehakse koostööd reklaamiosakonnaga. See vähendab aga tema silmis ajakirjanike usaldusväarsust, mis uudisajakirjanduses on ülimalt suure tähtsusega. Probleem on selles, et ajakirjanik, kes kirjutab sisuturundustekste ei ole piisavalt usaldusväärne uudiste kirjutamiseks, sest alati jääb üles küsimus, kelle huve ta ühe või teise uudisloo puhul võiks esindada. Seetõttu eelistavad uudistetoimetused koosseisulisi töötajaid vabakutselistele ajakirjanikele, kelle puhul tuleb usalduse loomiseks põhjalikult nende tausta kontrollida.

Ma peaks neid rohkem kontrollima ja rohkem vaeva nägema, et ega seal taga midagi muud ei ole. Äkki on tal teine palgamaksja PR kontor. Ma pean tuvastama, et kas ta on ikka usaldusväärne. /.../ Ta pakub oma lugu, aga mina saan uudiste küljele loo, mida ma ei usalda. Ta pole minu inimene, ma ei tea, kust ta info sai, kelle huvides ta lugu kirjutab, ma ei julge seda uudiste küljele panna. Siit saab alguse, miks ma neid ei kasuta (Postimehe peatoimetaja 2014).

Postimehe uuriva toimetuse juhiga tehtud 2019. aastal intervjuust tuleb välja sama problemaatika: vabakutselise ajakirjaniku usaldusväarsus ja seda ka sellistes küsimustes nagu tähtaegadest kinni pidamine. Kui võrrelda aga 2014. aasta intervjuusid 2019. aasta intervjuudega, siis selgub et toimetused ei kahtle enam selles, kas Eestis on olemas vabakutseliste ajakirjanike turg, pigem on küsimus selles, et vabakutselisel ajakirjanikul on väga raske läbi lüüa uudisteajakirjanduses nii majanduslikus kui ka toimetuslikus mõttes. Uudistetoimetuses on arusaam, et uudisteajakirjanik vajab oma tööks toimetust, et olla info keskel.

Uudiste ajakirjanik vajab oma tööks toimetust, et olla info keskel, olla toimetaja juures. Vabakutselise uudiste ajakirjanikuna läbi lüüa on väga raske. See roll ei sobi Eestis nii hästi, uurivale ajakirjanikule võiks see küll sobida. Aga iseseisvaid uurivaid ajakirjanike väga pole. (Postimehe uuriva toimetuse juht 2019).

Maalehe peatoimetajad viitasid mõlema intervjuu ajal väljaande ühtse stiili ja olemuse tähtsusele. Nad toonitasid, et vabakutselised ajakirjanikud ei suuda tajuda toimetusse mitte kuuludes väljaande stilistikat, mis tervikuna mõjutab väljaande kuvandit. Nad pidasid väga oluliseks, et kaastööd tegev vabakutseline ajakirjanik suudaks tajuda toimetuse üldist lähenemist lugudele ja nende esitamisele. Sama mure üle kurtsid ka ajakirjade toimetajad, väites, et kui sisustada ajakiri rohkem kui poole mahu ulatuses vabakutseliste ajakirjanike töödega, võib kannatada ajakirja väljakujunenud stiil.

Välisautoril on väga raske tajuda väljaande biiti. Tal on keeruline samastuda. Ta peaks olema kollektiivis. /.../ Minu veendumus on see, et väljaanne peab liikuma ühes suunas. Ja väljaanne peab olema üks tervik. Ta peab kandma ühtset sõnumit, mis ei s.t autorite ahistamist, et kõik mõtlevad ühtemoodi, aga kollektiivses mõttes peame liikuma ühes suunas (Maalehe peatoimetaja 2014).

Kusjuures vabakutseliste kasutamisel on keerulisem osa see, et kuid neid on protsentuaalselt ajakirjas palju, siis see võib ajakirja stiililiselt erinevaks muuta. Ajakirjale peaks jääma oma joon või äratuntav olemus (Pere ja Kodu peatoimetaja 2014).

Raadiouudiste toimetuselt selgus, et kui 2014. aastal kasutati pigem väliskorrespondente ning tegelikult raadiotööks vajalike oskustega vabakutselisi ajakirjanikke polnud, siis 2019. aastal on nõudlus vabakutseliste ajakirjanike järele sisuliselt kadunud. Sellel on kolm põhjust:

- ERR-il tervikuna oli 2019. aastaks väljakujunenud tugev maakonna korrespondentide võrk;

- nõudmised raadiolõikude tehnilisele kvaliteedile olid tõusnud nii kõrgeks, et nende tegemine eeldas välisautoritelt kvaliteetse salvestustehnika olemasolu;
- turul ei ole võtta vabakutselisi ajakirjanike, kes suudaks pakkuda nii tehniliselt kui ka ajakirjanduslikult kvaliteetset sisu.

Ametlik korrespondentide võrk on tugev ja me saame oma asjad ära kaetud läbi selle võrgu. Teine kategooria, mis on raadiouudiste jaoks olemas on need inimesed, kes elavad välismaal ja teevad aeg-ajalt kaastööd. Nende probleem on sama – neil pole tehnikat ja pigem teevad nad kiirkommentaare. Me võtame nendega ise ühendust ja nad räägivad nii palju, kui saavad. Meie puhul on kindlasti see, et pole teenusepakkujaid. Me kasutaks seda teenust rohkem, kui oleks kvaliteetse teenuse pakkujaid (ERR-i raadiouudiste juht 2019).

Teleuudistega seoses võis aga juba 2014. aastal TV3 uudiste näitel täheldada pigem suurt koosseisuväliste autorite kasutamist. 2014. aastal oli TV3 uudistetoimetusel üle-eestiline reporterite võrgustik. Siiski ei defineerinud TV3 uudistejuht neid toona vabakutselistena, vaid inimestena, kes teevad neile töövõtulepinguga tööd. 2019. aastal toob TV3 uudistejuht välja, et viiendik TV3 uudiste sisust tuleb vabakutselistelt ajakirjanikelt, pidades seda märkimisväärseks osaks. Suur vabakutseliste ajakirjanike osakaal TV3 uudistes on tingitud eelkõige majanduslikest põhjustest ja pealinna konsolideerumisest. Erakanalid ei suudaks majanduslikult lubada endale põhikohaga korrespondentide võrku nagu see on olemas ERR-il, kuid samas on nende jaoks oluline kajastada elu ka väljaspool Tallinna, mis ongi tinginud nende nõudluse vabakutseliste ajakirjanike teenuse järele. Väljaanne ei ole kohustatud neid oma palgal pidama, samas saavad nad kaetud suure osa Eesti uudistemaastikust. TV3 uudistejuht (2019) tõdeb, et ta sooviks vabakutseliste ajakirjanike teenuseid kasutada isegi rohkem, ent muutunud turutingimustes seavad sellele piirangud majanduslikud võimalused.

Kokkuvõtvalt saab öelda, et viie aastaga on Eesti ajakirjandusturul toimunud hoiakute muutus vabakutselistelt ajakirjanikelt tööde tellimisel. Kõige olulisem murrang on see, et väljaanded on endale selgelt teadvustanud professionaalsete vabakutseliste ajakirjanike turul eksisteerimise. Enamik väljaandeid on valmis tellima rohkem vabakutseliste ajakirjanike töid, kui oleks olemas piisavalt heal

tasemel professionaalne pakkumine ning kui nende eelarve võimaldaks neile ka piisavalt maksta.

2.2. Vabakutselise ajakirjaniku profiil Eestis

Rudin ja Ibbotson (2002: 171, Templeman 2016 kaudu) jaotuvad vabakutselised ajakirjanikud kolme kategooriasse. Rahvusvahelised seisukohad kattuvad osaliselt sellega, kuidas defineerivad vabakutselist ajakirjanikku Eesti toimetajad. Lähtudes nendest kategooriatest on võimalik kirjeldada ka eesti vabakutseliste ajakirjanike profiili. Järgnevalt analüüsingi Rudini ja Ibbotsoni (2002) kategooriate alusel Eesti vabakutseliste ajakirjanike profiili.

1. kategooria ehk „Hunt kriimsilm” on arhetüüpne vabakutseline, kes läheb ükskõik kuhu ja raporteerib või teeb ükskõik mida, sageli opereerib mitmete meediumitega, aga tüüpiliselt on spetsialiseerunud ühele. Eesti meediaväljaannete toimetajad kirjeldasid 2014. aastal vabakutselist ajakirjanikku kui inimest, kes töötab erinevate meediaorganisatsioonide ja -platvormide jaoks, kes täidavad n-ö tellimust ehk neil on erinevad koostöölepingud erisuguste meediaorganisatsioonidega. Valdavalt valitses 2014. aastal toimetajate seas arusaam, et Eestis sellise teenuse pakkujaid pole ning vabakutseline ajakirjanik on pigem juhuslik sisulooja, kes pole tööd leidnud. 2019. aastal nähti vabakutselist ajakirjanikku kui ettevõtjast koostööpartnerit, kellelt saab tellida erinevaid teenuseid.

Mina mõistan terminit vabakutseline ajakirjanik kui ajakirjanik, kes valmistab mingi tüki, ükskõik kas see on kirjatükk või tele oma või raadio oma. Eelnevad kokkulepped on sõlmitud. Homme võib ta sarnast toodet pakkuda teisele inimesele. Tal ei ole konkurentsikeeldu (TV3 Uudised uudistetoimetaja 2014)

Samas tõdesid Eesti meediaväljaannete juhid, et Eestis puuduvad sellise professionaalse tasemega vabakutselised ajakirjanikud ning pigem nähti 2014. aastal vabakutselist ajakirjanikku kui inimest, kes oli palgalisest tööst ajakirjandusväljaandes mingil põhjusel loobunud ning kes seetõttu oli

ajakirjandusorganisatsiooni jaoks justkui juhutööline, kes proovib end kuidagi millestki ära elatada.

Vabakutseliste turg on töötuks jäänud ajakirjanikud või postkasti saatjad, tahaks kirjutada. Vabakutselise staatus on maandumisvõrk töötuks jäänud ajakirjanikele (Pere ja Kodu peatoimetaja 2014).

Tegelikult on nii, et me otsime ajakirjanikke tikutulega. See pole nii, et võta, mida tahad. Neid on väga raske leida, siis tekibki küsimus, et kui meil on nii raske leida, aga mingil põhjusel pole seda inimest tööle võetud... Enamasti kas on viina viga või ei suuda deadline'idest kinni pidada. Paraku on see kuidagi negatiivse tooniga (Postimehe peatoimetaja 2014).

Kes on tippajakirjanikud, neid püütakse sinna-tänna palgale /.../. Vabakutselised on need, kes ei ole nii tipud või teevad midagi muud või on lastega kodus või ta õpib /.../ vabakutselised ei pruugi olla nii professionaalsed (Eesti Naine peatoimetaja 2014).

Vabakutselist ajakirjanikku kirjeldati ka kui inimest, kes ei ole ühegi ettevõtte palgal ning elatub sellest, et ta pakub oma töid erinevatele väljaannetele. Üldjuhul arvati ka, et siis peaks ta olema ettevõtja. Samas tõdesid väljaanded, et tõenäoliselt Eesti tingimustes pole võimalik end vabakutselisena ära elatada, sest turg on liiga väike.

2019. aastal tehtud intervjuude põhjal saab väita, et Eesti meediaväljaannetes on toimunud oluline suhtumise ja mõistmise muutus seoses vabakutselise ajakirjaniku olemusega. See väljendub ka viisis, kuidas toimetuste juhid vabakutselisest ajakirjanikust rääkisid. Kui 2014. aastal tekitas küsimus „kes on vabakutseline ajakirjanik?“ segadust ning pani sõnu otsima, siis 2019. aastal andsid kõik toimetuse juhid väga enesekindla ja teadliku vastuse. Valdavalt olid väljaanded seisukohal, et tegemist on ettevõtjaga, kes ei ole ühegi meediaettevõtte palgal ning kes esitab oma töö eest arve (Eesti Naise peatoimetaja 2019). Lisaks teeb ta koostööd mitme erineva väljaandega (Pere ja Kodu peatoimetaja). Seejuures ei pidanud kõik väljaanded oluliseks, et tegemist oleks professionaalse

ajakirjanikuga. Vabakutselist ajakirjanikku nähakse kui teenusepakkujat, kellega sõlmitakse kokkulepped ja kes suudab oma osa sellest täita.

Kas üldse on oluline diskuteerida selle üle, et kas inimene töötab sul organisatsioonis või mitte? Äkki saab ta anda oma panuse olemata lepingu suhtes. Ja teine teema puudutab ajakirjaniku definitsiooni. Kõigi kaastööde puhul me ei räägi ajakirjaniku definitsioonist ehk inimesest, kes leiab materjali, kontrollib, toimetab /.../. Žanrite piirid on muutuses ja meediaväljaanded ise on ka muutuses täpselt samamoodi nagu inimesed mõtlevad, kus on neil mugavam oma tööd teha (TV3 uudistejuht 2019).

2014. aastal pidasid väljaanded (ERR-i raadiouudised, TV3 uudised, Maaleht) väga oluliseks, et vabakutseline ajakirjanik ei teeks kaastööd konkureerivasse väljaandesse. Nad soovisid vabakutselise ajakirjanikuna näha kedagi, kes pole küll nende palgal, aga pakuks eksklusiivseid teemasid ainult neile, mitte konkurentidele. TV3 uudistejuht (2014), eeldas, et mingis maakonnas tema jaoks tööd tegev vabakutseline ajakirjanik ei pakuks oma kaastööd samal ajal Kanal 2le. Maaleht ei soovinud, et neile kirjutav vabakutseline ajakirjanik pakuks teemasid Postimehele. Konkurentsikeelu mittelaienemine vabakutselistele ajakirjanikele oli ka üks peamisi põhjusi, millega väljaanded põhjendasid oma leiget huvi vabakutseliste ajakirjanike kaastöö vastu, öeldes, et nende lojaalsusele ei saa kindel olla.

2019. aastal tehtud intervjuude põhjal saab rääkida suhtumise muutumisest – toimetused tajuvad selgemalt, et vabakutseline ajakirjanik on ettevõtja, kellega on võimalik astuda lepingulistesse suhetesse. See tähendab, et väljaanne ja vabakutselise ajakirjaniku juriidiline isik sõlmivad omavahel koostöölepingu, mis sätestab nende koostöövormi (sealhulgas ka tähtaegadest kinnipidamise, konkurentsikeelu ja töömahu).

Ma tahaks mingil kujul astuda lepingulistesse suhetesse oma kaastöötajatega. Ma tahan olla temaga sellises suhtes, et ta teeks kaastööd ainult mulle aga ma ei saa seda väga sageli endale lubada. Inimene eeldab ju ka vabakutselise lepingust teatavat kriitilist sissetulekut. Mina seda ilmtingimata igale ühele pakkuda ei saa.

Niisiis pean temalt ehk ainult ühe või kaks lugu tellima ja selle eest on ka inimestel vabadus oma töid pakkuda paljudele (TV3 uudistejuht 2019).

2. kategooria ehk produktsioonitöötaja on Rudin ja Ibbotsoni (2002: 171, Templeman 2016 kaudu) järgi vabakutseline, kes teeb pikaajaliselt tootmistsüklis erinevaid ülesandeid, näiteks sisu- ja keeletoimetamist või täidab produtsendiülesandeid. Sellesse kategooriasse kuuluvaid vabakutselisi mainisid Eesti toimetajad 2014. aastal väga põgusalt. Pigem on selle kategooria vabakutseline ajakirjanik seostatav väljaannete jaoks eriprojektidega. Näiteks tõi Postimehe peatoimetaja välja, et nad kasutavadki ajalehes vabakutselisi üksnes eriprojektide jaoks.

2019. aastal tehtud intervjuudes ütlevad toimetajad juba väga selgelt, et nad tahaks osta vabakutselistelt rohkem eriprojekte ning lausa ootavad, et vabakutselised tuleksid ja pakuksid neid ning viiks need siis ka otsast lõpuni läbi (Postimehe uuriva toimetuse juht 2019). Eesti Naise peatoimetaja (2019) ütles, et ta ostab vabakutselistelt ajakirjanikelt lisaks artiklitele ka artiklite toimetamise tööd ja ka näiteks projektijuhtimist.

3. kategooria ehk osalise tööajaga vabakutseline: tal on põhitöö aga teeb vabakutselise ajakirjanikuna lisatööd, et teenida lisaraha või siis selleks, et olla teemadega kursis või mõlemat. Nad on sageli spetsialiseerunud mingile konkreetsele teemale, piirkonnale või meediaväljaandele. (Rudin ja Ibbotsoni 2002: 171, Templeman 2016 kaudu) 2014. aastal kirjeldasid ajakirjade toimetajad, samadele kriteeriumitele vastavat vabakutselist ajakirjanikku järgmiselt: ta teeb vabakutselina tööd, aga tal on ka teine töö.

Vabakutselised on osad sellised, kes esitavad meile arve FIEna või on neil OÜ ja siis tõesti on vabakutseliste seas grupp selliseid, kes on tööl kuskil teises väljaandes ja siis teevad meile lisaks kaastööd (Pere ja kodu peatoimetaja 2014).

Vabakutselisi ajakirjanikke on laias laastus kahte tüüpi. Üks on see, kes kirjutab ja on ajakirjanik, aga tal pole kinnistunud ühe väljaande juures. /.../ Teine seltskond on sellised, kel on püsitöö kuskil mujal, aga nad on kättesaadavad

ajakirjandusväljaande jaoks mingi tellimuse täitmiseks (Maalehe peatoimetaja 2014).

Samas töi ERR-i raadiouudiste juht 2014. aastal välja, et tema ei pea vabakutseliseks ajakirjanikuks inimest, kes töötab põhikohaga konkureeriva väljaande juures ja siis teeb kaastööd ERR-ile. Pigem nägid Eesti väljaannete toimetused kahel toolil istumist negatiivsena, sest neid seostati mitteprofessionaalse teenuse pakkumisega, mis omakorda vähendab nende usalduskrediiti. Kõige negatiivsemalt vaatavad Eesti toimetajad neile, kes töötavad korraga nii ajakirjanduses kui ka avalikes suhetes.

On veel üks liik välisautorid, on ju PR inimesed, kes isegi ei ütle, et ta esindab seda või seda firmat, mõnikord ta isegi ei ütle, et esindab seda lauljat...ühtlasi tuli tal värske plaat /.../ aga ta ei ütle seda, millistele väljaannetele te veel seda lugu pakkusite, sest neid juhuseid on olnud (Eesti Naine peatoimetaja 2014).

Probleemi süvendab tõik, et nimetust „vabakutseline ajakirjanik” kasutatakse nii Eestis kui ka rahvusvaheliselt (Spilsbury 2016, Koch ja Obermaier 2013) üsna universaalse vahendina märkimaks oma staatust, sõltumata sellest, kas tegemist on professionaalse ajakirjanikuga, kes pakub ajakirjanduslikku teenust või inimesega, kes viibib hetkel kahe töökoha vahel või inimesega, kes lisaks ajakirjanduslikule tööle tegutseb ka sisuartiklite toimetajana või hoopis suhtekorraldajana.

Koch ja Obermaier (2013) kirjeldavad, et näiteks Saksamaal töötavad peaaegu pooled vabakutselised ajakirjanikud paralleelselt avalikes suhetes. See on tervikuna tekitanud Saksamaa ajakirjandusuurijates laiemat diskussiooni (Weischenberg, Malik and Scholl, viidatud Gollmitzer 2014 kaudu) selle üle, kes on vabakutseline ajakirjanik, väites, et isegi kui PR-tööga tegelevad ajakirjanikud teenivad elatist mõlemal positsioonil, kahjustab see ajakirjanduse sõltumatust. (Koch ja Obermaier 2016)

Vaadeldes 2014. aastal Eesti erinevate ametiasutuste info- ja kuukirjade sisuloojate positsioone, siis oli just „vabakutseline ajakirjanik” see nimetus, mille võis leida tekstilooja nime tagant. Näiteks oli SEB panga sisuartikli toimetaja nime all vabakutseline ajakirjanik. Vabakutseliseks ajakirjanikuks nimetasid end ka need, kes olid just ühe töölepingu lõpetanud ning ootamas uut. Seega, kui autor

ei saanud parasjagu kasutada enese positsioneerimiseks mõne väljaande nime, sest otsene töösuhe puudus, kasutati väljendit „vabakutseline ajakirjanik”. Seega ei olnud viis aastat tagasi Eestis selge, kes on vabakutseline ajakirjanik ja tegelikult on need piirid ajas hägustunud.

Kokkuvõtvalt saab väita, et Eesti meediaorganisatsioonide vaatevinklist on vabakutseline ajakirjanik professionaalsete ajakirjaniku oskustega ettevõtja, kes on iseendale tööandja ja kes teenib sissetulekut oma ideede ja oskuste müümisega meediaväljaannetele.

2014. ja 2019. aasta intervjuusid võrreldes on selgelt näha, et viie aasta jooksul on toimunud muutus. Kui 2014. aastal nähti vabakutselist ajakirjanikku pigem kui juhutöölist, keda ajakirjandusväljaanne oma toimetuse töökorralduses pideva teenuseosutajana ei näinud, siis 2019. aastaks on vabakutseline ajakirjanik koostööpartner, ettevõtjast teenusepakkuja.

Viie aasta jooksul pole muutunud Eesti toimetajate arvamus selle kohta, et vabakutselisel ajakirjanikul peab olema suur hulk erinevaid teadmisi ja kogemusi, ta ei tohiks töötada avalike suhete sektoriks ning talle peab saama olla kindel ehk kui vabakutseline ajakirjanik on lubanud olla koostööpartner, siis ei tohiks ta sellest ootamatult loobuda – see kõik on toimetuste seisukohalt vabakutselise usaldusväärse garant.

2.3. Vabakutselise ajakirjaniku oskused

Meediaväljaannete ootused vabakutselise ajakirjaniku professionaalsetele oskustele on võrdväärseid koosseisulisele töötajale esitatavatega ja need ei ole ajas muutunud. Pigem on nõudmised kasvanud ning väljaanded ootavad üha enam, et vabakutselistel oleks võimalikult lai profiil.

Kõik peavad hakkama teistmoodi mõtlema. Lihtsalt ma kirjutun oma loo, see ei lähe mitte. Sa pead kirjutama veebi, paberlehte, pead olema suuteline videot tegema. Sul peab pädevus olema teistsugune (Postimehe peatoimetaja 2014).

Näiteks tõid Horisoni peatoimetajad nii 2014. kui ka 2019. aastal välja, et nende ajakirja kirjutamine eeldab lisaks ajakirjanduslikele oskustele ka mõne valdkonna

põhjalikumat tundmist, et käsitlevate teemade (molekulaarbioloogia, astronoomia või füüsika) aktuaalsemates küsimustes orienteeruda. Seejuures tõdes Horisoni peatoimetaja 2019. aastal antud intervjuus, et tegelikult eeldab tänapäeva nii ajakirjaniku kui ka vabakutselise ajakirjaniku kutse palju laiemat profiili kui vaid oskust leida teemasid ja kirjutada. Üha enam nõutakse, et ajakirjanik saaks hakkama ka lihtsama audioloo kokkupanemise või lühikese videoloo tegemisega.

Kuigi, jah, tänasel kiire ehk elektroonilise, sh sotsiaalmeedia võidukäigu ajastul, on muutunud normaalseks, et ajakirjanik (ka vabakutseline) on nagu orkester: peale hea jutustamis- ja kirjutamisoskuse tuleb tunda ka trükiväljaande küljendus-kujunduspõhimõtteid ja programme, osata monteerida raadiosaate lõike, videoklippe ja "toota" päevakajalisel teemal fotogaleriisid (Horisoni peatoimetaja 2019).

Maalehe peatoimetaja (2014) täiendas eelnevat loetelu oskustega kasutada andmebaase, kogumikke ja otsisüsteeme ning tunda sotsiaalmeedia kasutusvõimalusi oma töös. Phillips jt (2012) tõstavad esile, et tehnoloogia areng ja tehnika kättesaadavus muudavad ajakirjanikud nii öelda multitalentideks, kes ei vaja meeskonda ja kellel on seeläbi lihtsam soolo-ajakirjanikena läbi lüüa ja mõjukamaks muutuda. Eesti toimetustes tehtud intervjuud näitavad seda, et meediaväljaanded eeldavad, et ka vabakutselised ajakirjanikud käiksid aja ja tehnoloogiaga kaasas ja oleksid „multioskustega talendid”. Intervjuude põhjal võib aga arvata, et praktika on paraku teistsugune. ERR-i raadiouudiste juht toob nii 2014. kui ka 2019. aastal antud intervjuudes vabakutseliste mittekasutamise põhjuseks piisavate oskuste puudumise.

/.../neil ei ole raadio tegemise oskust /.../ ja neil ei ole vastavat tehnikat ja läbi löövad ainult need, kel on nutti, kes oskavad alla tõmmata helitöötluste programme, oskavad neid kasutada, oskavad panna väikese mikri ja tahavad investeerida. Kuna see on spetsiifiline valdkond. See ei ole nii, et ma kirjutan teile nädala pärast artikli (ERR-i raadiouudiste juht 2014). Häda ongi selles, et ree peale on jäänud vanakooli tüübid, kellega ma ei hakka neid uusi tehnoloogiaasju ajama. Neil on nuputelefon veel (ERR-i raadiouudiste juht 2019).

TV3 uudistejuhid tõid mõlema intervjuulaine ajal välja, et nad ei eelda, et vabakutselistel ajakirjanikel oleks olemas teletööks vajaminev tehnikapark, aga nad on valmis rahastama, kui ajakirjanik selle ajapikku välja ostab. Teletööks vajalikke põhioskusi õpetatakse ka kohapeal, kuid see ei taga alati ühtlase kvaliteediga sisu.

Osade oma inimeste käest saan ma täiesti valmis loo, lõpuni monteeritud ja piltlikult lähevad ainult tiitrid üle, kontrollime heli üle ja läheb eetrisse. Samamoodi saan ma suhteliselt toimetamata intervjuusid, mingite korvitäie katteplaanidega, mille me siis Tallinnas kokku paneme. Ma tahaks, et komplekse teenuseid pakkujaid oleks rohkem, kellelt ma saan kõik kätte (TV3 uudistejuht 2019).

Ajakirjade toimetajad rõhutavad nii 2014. kui ka 2019. aastal antud intervjuudes, et nii nagu koosseisulistel ajakirjanikel on väga oluline püsida etteantud mahus, vajadusel oma lugu parandada või leida sinna täiendavalt allikaid, kehtivad samad nõuded ka vabakutselistele ajakirjanikele. Ajakirjade toimetuste näitel on nende koostöökogemused nendes küsimustes pigem negatiivsed, sest vabakutselised tahavad küll kirjutada, aga nad pole sageli nõus tegema teemasid, mida toimetus pakub. Samuti ei suuda nad leida allikaid ega ole nõus oma lugu parandama-täiendama.

Vabakutselised ajakirjanikel jääb tihti puudu elegantsest kirjutamisoskusest (Pere ja Kodu peatoimetaja 2014).

Ajakirjade toimetajad ei oota, et vabakutseline ajakirjanik oleks ka fotograaf. Pere ja Kodu peatoimetaja viitab 2014. aastal antud intervjuus sellele, et ajakirjad on veel viimane koht, kus hinnatakse professionaalseid fotograafe ja fotograafide erioskusi, viidates sellele, et ajakiri ilmub kriiditrukis, mis seab fotode kvaliteedile väga kõrged nõudmised. Samas mainib Pere ja Kodu peatoimetaja 2019. aasta intervjuus, et nad hindaksid kõrgelt, kui vabakutseline ajakirjanik suudaks pakkuda ajakirja veebiversioonile video. Seda põhjusel, et veebi tähtsus võrreldes paberajakirjaga kasvab pidevalt.

Kui sa räägid videost, siis see on väga oluline, sest veeb kasvab ja print väheneb. See on haruharv, et keegi veel videot pakub. Ta sageli tahab istuda ja mugavalt oma töö ära kirjutada ja isegi mitte kohtuda inimestega. Selles mõttes on jube keeruline leida head kaasautorit ja kui ma leian, siis ma olen nõus hästi ruttu talle hakata maksma, et ma seda hindan (Pere ja kodu peatoimetaja 2019).

Väga oluliseks peetakse ka kokkulepetest ja tähtaegadest kinnipidamist, mis tervikuna peab tagama vabakutselise ajakirjaniku usaldusväärset. Cutler (2009) toob välja, et vabakutseline ajakirjanik peab olema hea reporter, suurepärase kirjutaja ja distsiplineeritud äriinimene. See tähendab seda, et vabakutselisel ajakirjanikul peab olema väga kõrge töödistsipliin, kus ta on iseenda ülemus ja alluv üheaegselt. See eeldab head enesejuhtimise oskust, mis Gordoni (2000) hinnangul ongi vabakutselise ajakirjanduse kõige keerulisem pool. Sa pead ise töötama välja idee, tegelema oma töö turunduse, müügi ja publitseerimisega, raamatupidamise ja isegi levitamise (Gordon 2000). Samas tuleb vabakutselisel ajakirjanikul kui ettevõtjal sõnastada enda jaoks peamised väärtused, mida ta tahab turul pakkuda. Juba varem mainitud lepingute sõlmimine reguleerib vabakutselise ajakirjaniku ja toimetuse koostööd ning vähendab hirme.

Mis freelanceriga tihti peale juhtub, mis on suurim probleem ja takistus, me võime sinuga rääkida millest iganes, aga sa ei ole mulle kohustatud mitte midagi tegema, sa võid öelda, et kuule, mul tuli seeneleminekuisu. Teisel pool on aga toimetused, kes on selle teema planeerinud ja minul pole mingit võimalust öelda, et mis sa jamad /.../ (Maalehe peatoimetaja 2014).

Lisaks tuuakse välja, et vabakutseline ajakirjanik peab suutma luua toimetustega sideme tasemel, kus ta on võimeline tajuma selle väljaande olemust. Mõlema intervjuulaine ajal mainivad toimetajad väljaande ühtse stiili ja kuvandi tähtsust. Selleks et sobituda väljaande raamidesse on vabakutselise ajakirjaniku jaoks oluline võtta aega ja käia toimetuses, suhelda inimestega, teha endale selgeks, kuidas sealne toimetused mõtleb ja hingab – kõik see aitab tajuda väljaande stiili ja väärtusi, mida nad esindavad.

Kokkuvõtvalt saab öelda, et nõudmised vabakutselise ajakirjanike oskustele on väga kõrged. Vabakutseline ajakirjanik peab Eesti toimetajate arvates tundma

hästi erinevaid žanre ja oskama neis ka kirjutada ning olema kursis ajakirjanikutöö põhialuste ja eetikakoodeksiga. Lisaks peab ta olema tõsiseltvõetav äripartner, kellega on võimalik sõlmida lepinguid ning teha kokkuleppeid. Ta peab olema kõrge töödistsipliiniga ja väga hea enesejuhtija. Vabakutselise ajakirjaniku väärtust tõstavad lisaoskused nagu andmebaaside tundmine, graafiline disain, võime erinevatele platvormidele kaastööd teha, fotografeerimise, heli salvestamise ja video filmimise ning monteerimise oskus. Lisaks ja ennekõike peavad olema vabakutselisel ajakirjanikul head ja originaalsed ideed, mis eristaks teda koosseisulistest töötajatest, ta peab väljaandesse tooma midagi uut ja teistsugust, mis kokkuvõtvalt on toimetuse seisukohalt peamine põhjus, miks vabakutselise ajakirjanikuga üldse koostööd alustada.

2.4. Vabakutselise ajakirjaniku tasustamine

Kui veel 2014. aastal räägiti vabakutseliste tasustamisel väga erinevatest võimalustest (arve, honorar, autorileping), siis 2019. aasta intervjuudest tuleb selgelt välja, et arveid esitavate vabakutseliste ajakirjanike hulk on kasvanud, mis toimetajate hinnangul näitab seda, et Eestisse on tekkinud tõsiseltvõetav oma ettevõtetega vabakutseliste ajakirjanike turg. See on oluline teadmine ka ajakirjandusõppe arendamisel, sest seega on Eesti ajakirjandusturul toimetulekuks tarvis oluliselt enam teadmisi ettevõtlusest. Nad lisavad, et need, kes on ka juba käibemaksukohuslased, elatavad ennast tõenäoliselt vabakutselise ajakirjaniku tööst ära.

2014. aastal pidasid toimetajaid vabakutselisi ajakirjanikke headeks koostööpartneriteks ennekõike nende teenuse odavuse pärast. Arvati, et mittekoosseisuline ajakirjanik on väljaandele odavam kui koosseisuline.

Meie eelistame ettevõtjaid, sest nad on odavamad. Tegelikult on see, et tööjõukulud on kõrged, sotsiaalmaks on väga suur, tulumaks on väga suur (Pere ja Kodu peatoimetaja 2014).

Lisaks ütlesid väljaanded toona selgelt, et see, kuidas vabakutselised ajakirjanikud sisendite eest tasuvad või kuidas nad oma makse maksavad, on vabakutseliste ajakirjanike, mitte toimetuse probleem. See tähendab seda, et töötasu arvestamisel

ei võtnud toimetused arvesse tegelikke kulusid, mis vabakutselisel ajakirjanikel oma töö tegemiseks tarvis läks. Kui bensiini- või kilomeetrikulu oldi nõus vabakutselistele kompenseerima, siis kulutusi sidevahenditele (telefon, internet) aga ka tööks vajalikele sisenditele (kontor ühes sinna kuuluva taristuga) või tehnikapargile töötasu sisse ei arvestatud. Ka ei kalkuleeritud vabakutselise ajakirjaniku töötasu hulka tööjõumakse. Seejuures ei olnud vabakutselisel ajakirjanikul võimalik oma tasu väljakujunemisel kaasa rääkida, sest toimetustes oli valdav suhtumine, et vabakutselise ajakirjaniku teenus peab olema odavam kui koosseisulise töötaja ülalpidamine.

Sotsiaalmaksuprotsenti ei arvesta meie üldse. Meil on selline kokkulepe autoritega, et kui mina küsin inimestelt, kuidas sa tahad tasu saada, kas sa tahad arvega või tavahonorari. Vastavalt sellele, kuidas nad ütlevad, siis me teeme nii. Kuidas ta oma kulusid kokku lööb, kuidas ta kannab kulusid, see pole enam minu asi (Maalehe peatoimetaja 2014).

Võrreldes toimetustes valitsenud suhtumisega 2014. aastal on see 2019. aastal tehtud intervjuude põhjal märgatavalt muutunud. Toimetajad ei pea enam vabakutselisi ajakirjanikke odavaks tööjõuks, kelle pealt saab kokku hoida. Näiteks ütlevad nii Eesti Naise, Pere ja Kodu, kui ka TV3 uudiste toimetajad, et nad otsivad vabakutselisi ajakirjanikke, kes on võimelised pakkuma võimalikult kompleksset ja kvaliteetsset sisu. Kui selline teenusepakkuja leitakse, ollakse talle nõus ka vääriliselt maksuma.

Ma teadvustan, et kui ma tahan kvaliteeti, siis ma olen nõus rohkem maksuma./.../ Ma ei saa võtta maksmisel laest hindu, sest need inimesed elatuvad sellest. /.../ Tõsi, et viis aastat tagasi oli selliseid vaidlusi hästi palju. Kui sa maksaksid mulle raha koos maksudega, oleks see selline hind aga kui ma esitan arve, siis see hind peaks olema selline nagu kõigi maksudega. Nüüd neid vaidlusi enam ei toimu. Nagu poes on pesumasina hind 450 eurot, siis sa ei aruta enam müüjaga, et miks see selline on (Eesti Naine peatoimetaja 2019).

See ei ole enam nii nagu 10 aastat tagasi, kus tööandja surus kellegi arvetega tööd tegema, et ei peaks sotsiaalmaksu maksuma. Nii enam ei saa tänapäeval. See

pole nii ühte väravasse, et ma kasutan vabakutselisi sellepärast, et ma saaks neile vähem maksta /.../.Mida ma saan öelda, et odavus ilmtingimata ei ole enam printsiibis kõige olulisem (TV3 uudistejuht 2019).

Kokkuvõtvalt saab öelda, et toimetuste suhtumine vabakutseliste ajakirjanike tasustamisse peegeldab kõige paremini nende suhtumist ja hoiakuid vabakutselise ajakirjaniku positsiooni. Toimetused arvestavad, et vabakutselised ajakirjanikud on tööturul olemas ettevõtjatena ning nende toimetulek sõltub neile makstavast palgast. Positiivse asjaoluna saab välja tuua, et väljaanded on valmis rohkem maksma nii kvaliteedi kui ka mitmekesiste oskuste eest. See on väga oluline muutus, sest nagu viitab Cohen (2013, Templeman 2016 kaudu) ei motiveeri tähemärkide või ühikute arvult makstav töötasu vabakutselisi ajakirjanike panustama väljaande arengusse ega tulema välja uute ideede ja teemadega. Töötasu peab olema seotud töö kvaliteediga. Toimetajad rõhutavad, et kui nende eelarve võimaldaks, ostaksid nad vabakutselistelt teenuseid isegi rohkem, viimast muidugi juhul, kui turul oleks piisav ja hea kvaliteeditasemega pakkumine.

3. JÄRELDUSED JA DISKUSSIOON

Siinsel tööl oli kolm eesmärki:

- 1) kaardistada vabakutselise ajakirjaniku profiil Eesti ajakirjandusturul;
- 2) võrrelda seda viie aasta taguse olukorraga;
- 3) tuginedes erinevatele teoreetilistele käsitlustele ja intervjuudele Eesti meediaväljaannete toimetajatega anda töö järeldustena praktilisi soovitusi, milliseid oskusi vajab vabakutseline ajakirjanik.

Selles peatükis annan ülevaate oma uuringu tulemustest uurimisküsimuste kaupa. Sellele järgneb diskussioon. Töö kolmanda eesmärgi, nõuandvad juhised vabakutselistele ajakirjanikele, esitan eraldiseisva peatükina.

1. Kas ja kuidas on ajakirjandusväljaande vaatenurgast viie aastaga muutunud vabakutselise ajakirjaniku profiil?

2014. aja 2019. aastate võrdluses on vabakutselise ajakirjaniku profiil Eestis selgelt muutunud. 2014. aastal peeti ajakirjandusväljaandes vabakutselist ajakirjanikku erinevatel (pigem negatiivsetel) põhjustel töötuks ajakirjanikuks või ka juhutööliseks, kelle suhtes puudus usaldus. 2019. aastal peavad Eesti väljaannete toimetajad vabakutselist ajakirjanikku aga professionaalseks ettevõtjast koostööpartneriks. Kui 2014. aastal oli toimetajate seas arvamus, et vabakutseline ajakirjanik on vabakutseline vastu oma tahtmist ja olude sunnil (näiteks kahe töökoha vahel olles), siis 2019. aastal nähakse vabakutseliseks ajakirjanikuks hakkamises teadlikku otsust valida ise töötamise aeg, koht ja töösuhe. Seda otsust seostatakse üldiste tööjõuturul toimuvate muutustega. Võrreldes viie aasta taguse ajaga on Eesti toimetajatel suurem ootus vabakutselise ajakirjaniku mitmekesistele oskustele. Lisaks ajakirjandusega seotud baastadmistele ja käsitööoskustele oodatakse vabakutseliselt ajakirjanikult võimekust pakkuda oma teenuseid erinevatele platvormidele läbimõeldult, n-ö disainitud teenusena.

Nii 2014. kui ka 2019. aasta intervjuudes osutatakse, et vabakutselise ajakirjaniku profiil pole siiski üksüheselt seostatav ajakirjaniku kutsega. Seda

hägustab tõik, et vabakutseline ajakirjanik võib istuda mitmel toolil, töötades paralleelselt ajakirjanduslikke oskusi nõudvate teenuse pakkumisega kui ka näiteks reklaami-, koolitus- või avalike suhete alal. Viimasega, nagu näitavad Saksamaal tehtud uuringud, kaasneb ajakirjaniku professionaalse rolli hägustumine (Gollmitzer 2014) ning see kahjustab ajakirjanduse sõltumatust (Koch ja Obermaier 2016).

Tulenevalt mitme ja kohati vastandliku rolli samaaegsest täitmisest on viie aasta jooksul muutumatuna püsinud vabakutseliste ajakirjanike usaldamise küsimus. Viimast nii info hankimise kui ka kokkulepetest kinnipidamise osas. 2019. aastal on toimetajate seas tekkimas arusaam, et usalduse ja kokkulepete küsimust on võimalik reguleerida juriidiliste isikute vahel sõlmitud lepingutega.

2. Kas ja kuidas on muutunud viie aastaga see, kuidas ajakirjandusorganisatsioonid kasutavad vabakutseliste ajakirjanike kaastööd?

2014. ja 2019. aasta võrdluses on ajakirjandusturul toimunud muutus, mis seisneb peamiselt selles, et ajakirjandusorganisatsioonid on omaks võtnud vabakutselise ajakirjaniku kui võimaliku professionaalse teenuse pakkuja ja ettevõtja. Väljaanded on teadvustanud, et tööjõuturg muutub ning töökoha valikul tehakse otsuseid lähtuvalt oma vajadustest, mis on seotud sooviga kontrollida tööaega ja -kohta, aga ka käsitletavaid teemasid. Kui 2014. aastal suhtuti vabakutseliste ajakirjanike pakutavasse töösse kahtlevalt, siis 2019. aastal ootavad ja otsivad väljaanded vabakutseliste ajakirjanike kaastööd. Nagu 2014. aastal, kasutatakse ka 2019. aastal kõige enam vabakutselisi ajakirjanike just ajakirjade sisu loomisel. Samas ei nähta vabakutselisi ajakirjanike koostööpartneritena uudistetoimetustes. Väljaannete toimetajate sõnul eeldaks see vabakutselistelt ajakirjanikelt suuremat usaldust, aga ka oluliselt rohkem tööd, samas pole uudistele kaastöö tegemine nii tasuv kui ajakirjadele kirjutamine.

Audiovisuaalse meedia turg on vabakutselistele ajakirjanikele samuti olemas, ent koostöö takerdub professionaalsete oskuste ja tehnika taha. Väljaanded esitavad endale nii televisioonis kui ka raadios järjest kõrgemaid kvaliteedinõudeid, mis tähendab, et vastava teenuse pakkuja peaks suutma nende nõuetega sammu pidada. Samuti on väljaanded järjest enam huvitatud ristmeediaalsest ehk mitmele platvormile loodud sisust, kuid seesugust sisu ei

suuda enamik vabakutselisi praegu pakkuda. Väljaannete jaoks on üha olulisem hoida endale vabakutselise ajakirjaniku pakutud eksklusiivseid teemasid. Ühe võimalusena selleks nähakse vabakutselise ajakirjanikuga lepingulisse suhtesse astumist, mis võimaldaks paika panna ka konkurentsikeelu küsimused, mis muidu ei laiene vabakutselistele ajakirjanikele. Olulisim muutus võrreldes 2014. aastaga on see, et vabakutselistes ajakirjanikes ei nähta enam odavat tööjõudu. 2019. aastal ollakse nende oskuste ja ideede eest nõus maksma kõrget tasu, kuid eeldatakse ka professionaalset teenust, mis tähendab kokkulepetest kinnipidamist ja arveldamisel eelistatakse koostööd teenust pakkuva ettevõtjaga. Viimane tähendab, et vabakutselistele ajakirjanikele on järjest olulisem omada teadmisi ettevõtlusest, sellega kaasnevatest juriidilistest ja finantsilistest asjaoludest.

3.1. Diskussioon

Minu magistritöö eesmärk on välja selgitada, milline on vabakutselise ajakirjaniku profiil ja positsioon Eesti tööturul ning kuidas on see viimase viie aastaga muutunud. Teema on oluline, arvestades, et enamike lääneriikide ajakirjandus- ja tööjõuturul on toimunud murrangud. Siinse töö suurim väärtus ongi selles, et see kirjeldab ajakirjandusturu muutumist ka Eestis. Viie aasta järel on Eesti meediaorganisatsioonid valmis võtma vastu professionaalset kaastööd vabakutselistelt ajakirjanikelt. Laiemalt tähendab see, et tänu vabakutseliste värsketele ja n-ö majavälisetele ideedele võib Eesti ajakirjandus tervikuna muutuda mitmekesisemaks. Tööturu seisukohalt viitab see asjaolule, et ajakirjaniku ameti valinud inimesed ei pea töötama vaid ajakirjanduslikes toimetuses, vaid selle töö profiil võib olla senisest oluliselt laiem ja meediaorganisatsioonist sõltumatum. See võib teha ajakirjanikuameti atraktiivsemaks noortele, kes eelmainitud kitsendavatel põhjustel võiksid muidu kaaluda näiteks tööd kommunikatsioonivaldkonnas või mujal. Ühtlasi võimaldab kirjeldatud olukord enam ajakirjaniku tööd pealinnast väljaspool, mis omakorda võiks pidurdada liigset pealinna konsolideerumist ja Tallinna-keskset mõtlemist. Oma kogemuse põhjal saan väita, et olukord, kus ajakirjanikud satuvad üha vähem toimetusest välja ning kaugenevad sellega ka elust mujal pool Eestis, on ajas kasvav probleem.

Minu jaoks oli üks üllatavamaid leide kogu uuringus hoopis kontekstuaalne. Intervjuudest ilmnes, et just majandussurritis löi eeldused vabakutselise ajakirjaniku positsiooni muutusele tööturul. See tulemus ei olnud minu uurimisküsimuste seisukohalt ehk olulisim, kuid on kogu Eesti ajakirjandusturu arengu seisukohalt tähtis teada.

Ühe keskse teemana jooksis mõlemast intervjuulainest välja ajakirjanike oskuste teema. Kuigi toimetajad rääkisid küll ajakirjanduslikest käsitööoskustest, on oluline esile tõsta, et üha olulisem on erinevate platvormide käsitööoskuste valdamine professionaalsel tasemel. See võiks olla tähtis teadmine ka ajakirjanikke koolitavatele ülikoolidele, sest on oluline õpetada ajakirjanikke, kel on väga head käsitööoskused erinevatel tehnoloogilistel platvormidel, aga kes on õppinud pidevalt end täiendama, et tehniliste muudatustega kohaneda ning kes oskavad olla vabakutselisest ajakirjanikust väikeettevõtja.

Muutunud olukord on tekitanud hulgaliselt arutelu selle üle, kas vabakutselised ajakirjanikud võivad ehk äkki hoopis ajakirjandusturgu ja -kvaliteeti solkida. Kui vabakutseliste turg suureneb, siis on võimalus, et seal on neid inimesi, kes ei ole ei formaalselt õppinud ajakirjanikuks ja kes ka ei jälgi ajakirjanduse eetikakoodeksid ega muid normatiivseid piire, nagu näiteks nõue, et ajakirjandus peab olema neutraalne ja tasakaalustatud. See hägustab turgu veelgi rohkem. Igauks saab läbi uue meedia õppida ära käsitööoskusi, aga identiteeti neil sellele vaatamata ei ole. Kui nad osutavad teenust korraga nii kommunikatsioonikui ka ajakirjandusvaldkonnas, siis see võib hakata ajakirjandusturgu tugevalt mõjutama, nagu on juhtunud Saksamaal (vt Gollmitzer 2014; Koch ja Obermaier 2016).

Uurimuse positiivseim tulemus on aga see, et lisaks ajakirjade toimetustele on ka uudistetoimetused järjest enam avatud mõtteviisile osta sisse vabakutseliste tööd. Samuti peegeldus 2019. aasta intervjuudest, et selle töö eest ollakse valmis maksma ka väärilist palka. Samas tuleb vabakutselisel ajakirjanikul arvestada ka turusituatsiooni. Sellel, miks nii Postimees kui ka ERR ei kasuta vabakutselisi ajakirjanike ega ka otsi otsest koostööd nendega, on loogiline põhjus. Nimelt, Eesti Meedia Grupp, mille alla kuulub ka Postimees, omab enamikke maakonnalehti, mille veebiplatvormid on n-ö suure Postimehega seotud. Maakonnalehtedes avaldatud sisu võimaldab ka suurel lehel olla maakondades kohal ning katta seal olulisi teemasid. ERR-il on jällegi aastatega kujunenud tugev

üle-eestiline korrespondentide võrk. Lisaks sellele on ERR-is tervikuna korrastatud uudistetoimetuse tööd, kus 2017. aastal kolisid tele-, raadio- ning veebiuudised ühte majja ning hakkaksid platvormiülest koostööd tegema. See annab ettevõttele võimaluse uudised erinevatel platvormidel jagada ning erinevate piirkondade teemasid katta. Samas toob ERR-i raadiouudiste juht välja, et kui tal oleks võimalik teha koostööd professionaalse vabakutselise ajakirjanikuga Hiiumaal või Jõgevamaal, siis ta kindlasti kasutaks seda võimalust.

Intervjuudest uudistetoimetustega tõstatas oluline probleem vabakutselise ajakirjaniku seisukohalt – ta ei ole igapäevaselt toimetuses ja seega ei ole ta ka üleüldises infovoos, mis muudab kaastöö tegemise uudistetoimetustele vabakutselisele ajakirjanikule iseäranis keeruliseks. Oma kogemuse põhjal saan väita, et see võib olla ka tegelikult positiivne, sest selline olukord sunnib vabakutselist ajakirjanikku hoogsamale mõttetööle ideede ja teemade leidmisel. See omakorda aga eeldab suurt enesedistsipliini ja oskust asetada oma teemasid laiemasse konteksti nii, et need kõnetaks võimalikult suurt auditooriumi. Siiski on vabakutseline oma töös üksinda, mis võib osutada kurnavaks ja demotiveerivaks. Ideede põrgatamine ja keskustelu, kuidas lahendada üks või teine töö käigus tekkinud (näiteks eetiline) probleem, on ajakirjaniku töös väga oluline, et mitte öelda, et arutelu on ajakirjanduse alustalasid.

Lahendusena näen siin toimetuse ja vabakutselise ajakirjaniku tugevama koostöö võimaldamist ja kokkulepet, et vabakutselisel on alati õigus oma toimetajale helistada ning muresid ja ideid jagada. Selline koostöö aitab tugevdada ka vastastikust usaldust ja võtab maha intervjuudes mainitud pingeid seoses usalduse ja tähtaegadest kinnipidamisega. Kindlasti looks hea tugivõrgustiku ka vabakutseliste ajakirjanike ühingu loomine. See tagaks samade muredega inimeste ühte inforuumi koondumist ja seega ka kiiremaid lahendusi. Ka annaks selline platvorm vabakutselistele parema võimaluse oma õiguste ja nõudmiste eest seista.

Tulevikus tasub kindlasti uurida vabakutselisi ajakirjanike endid – näiteks neid, kes on olnud ajakirjandusturul juba pikalt ning neid, kes on vabakutselise ameti valinud hiljuti. See võimaldaks analüüsida vabakutseliste ajakirjanike teema teist poolt ehk kuidas vabakutselised ise end praegusel tööturul näevad. Kindlasti oleks huvitav uurida ka vabakutselise ajakirjanike mõju professionaalsele ajakirjandusele, aga ka seda, kas ja kuidas on vabakutselised ajakirjanikud muutnud ajakirjandusturgu.

4. NÕUANDVAD JUHISED

Siinse töö teoreetilise käsitluse ning empiirilise uuringu tulemuste põhjal on võimalik esitada nõuanded ajakirjanikule, kes soovib alustada tööd vabakutselisena. Kindlasti pole loetelu nõuannetest lõplik ning kõik nõuanded ei ole universaalsed.

Pane paika oma profiil ehk õpi tundma iseenda tugevusi ja nõrkusi. Neuts (2012) väidab, et edukas vabakutseline ajakirjanik on paika pannud oma niši ning on vajadusel valmis seda kohandama. On väga oluline olla teadlik oma tugevatest ja nõrkadest külgedest ning sellest, mis sind teistest eristab. Vastavalt sellele selgita välja, missuguseid teenuseid oled võimeline pakkuma. Profiili määratlemisel on oluline vastata järgmistele küsimustele: mis on minu teemavaldkonnad, mis on minu regioon, mis on minu lisandväärtused, mis muudavad mind turu mõistes eriliseks.

Õpi juurde oskusi, et erinevate platvormide jaoks töötada. Tehnoloogia areng on viinud nõudmised ajakirjanike oskustele varasemaga võrreldes täiesti uuele tasemele. See ei puuduta mitte üksnes vabakutselisi ajakirjanike, vaid ka koosseisulisi töötajaid, kellelt oodati, nagu selgus Eesti toimetajatega tehtud intervjuude esimesest lainest, senisest oluliselt rohkem oskusi. Kui koosseisulisele ajakirjanikule antakse rohkem aega ümberõppeks või lepitakse tema iseärasusega uuendustele end mitte kohandada, siis vabakutseliselt ajakirjanikelt eeldatakse oskust erinevate platvormide jaoks töötada. Ainult heast kirjutamisoskusest tänapäeval enam ei piisa. Mine näiteks kursustele ja õpi fotografeerima. Tee endale selgeks liikuva pildi ülesvõtmise põhireeglid. Õpi salvestama heli. Hangi endale montaažiprogrammid ja tee selgeks, kuidas monteerida nii pilti kui ka heli. Õpi kasutama erinevaid sotsiaalmeediaplatvorme enda loodud sisu võimendamiseks. Õpi kasutama andmebaase ja arhiive. Graafiliste lahenduste pakkumine diagrammide ja tabelitena üksnes tõstavad vabakutselise ajakirjaniku väärtust ehk nagu ütles Gynnild (2005): mitmekülgsed oskused ja riskide võtmise võime pakuvad vabakutselisele ajakirjanikule turul konkurentsieeliseid.

Hakka mõtlema endast kui ettevõtjast. Repanshek (2011) tuletab meelde, et vabakutseline ajakirjanik ei ole lihtsalt ajakirjanik, vaid ta on ka turundaja, kirjastaja ja ärijuht. Gordon (2011) lisab, et vabakutselise ajakirjanduse kõige keerulisem pool on äri, mitte kirjutamine ja reporteritöö jm sisuloome, kus vabakutseline ajakirjanik peab ise välja töötama idee (toote), tegelema selle turunduse ja müügiga, publitseerimise, raamatupidamise ja isegi levitamise. Selleks et vabakutselise ajakirjanikuna ära elada, tuleb sul ettevõtjana paika panna äriplaan. Jälgi Cole-Frowe'i (2011) ja Neutsi (2011) soovitusi:

- pane paika, millisele auditooriumile ja millistele väljaannetele sa tahad kirjutada;
- sõnasta, mida sa soovid veel lisaks kirjutamisele pakkuda – on need fotod, videod ja kui palju sa plaanid sellele kõigele aega pühendada;
- õpi tundma oma turgu – mis on need tooted, mida nad tahavad osta ja kas sina suudad neid tooteid pakkuda;
- arvesta, et sa ei ole turul üksinda – määratle, kes on teised vabakutselised ajakirjanikud sinu piirkonnas ja mille poolest sina neist eristud;
- pane paika finantsplaan ja tea, kui palju sa pead iga kuu teenima, et tasuda kõik oma arved ning tööjõukulud; mõtle sellele, mis saab siis, kui sa jääd haigeks (kas sul on tervisekindlustus?). Ära unusta mõelda ka sellele, kuidas ja millal sa puhkad – nüüd kui oled iseendale tööandja ja ettevõtja pead kõigile neile teemadele tõsiselt mõtlema;
- õpi pidama läbirääkimisi ja sõlmima kokkuleppeid; sa oled ettevõtja, mis tähendab, et sa pead oskama küsida oma „toote” eest õiglast hinda ning põhjendada hinnakujunemist, sa pead oskama oma ideid esitada ja neid „maha müüa” – need on olulised oskused, mida saab arendada erinevatel kursustel ja käsiraamatute abil.

Vii ennast kurssi väljaande profiiliga: teemad, stiil, auditoorium. Eesti toimetajad väljendasid mõlema intervjuulaine ajal, et ootavad toimetuse välistelt autoritelt suuremat väljaande olemuse mõistmist ja sellega arvestamist. „Väljaande olemuse” all pidasid nad silmas teemasid, stiili ja auditooriumi. Toimetajate hirm on, et liiga suur vabakutseliste ajakirjanike kasutamine võib

väljaande üldolemuse muuta ebaühtlaseks. Väljaanded ootavad valmis „tooteid”, millele ei pea enam aega ja tööjõudu kulutama. See eeldab, et vabakutseline ajakirjanik teab, mis on näiteks iga konkreetse väljaande stiil juhtlõigu kirjutamisel, kuidas seda struktureeritakse, kuidas on seda kõige parem küljendajal saada. See eeldab juba eelnevate nõuannete jälgimist. Tee endale selgeks, kes on sinu koostööpartnerid, loo nendega tugev suhe, käi toimetuses kohapeal, suhtle toimetajatega, uuri, millised on nende ootused ja nõudmised, kohanda ennast toimetuse järgi, kaotamata seejuures omaenda stiili.

Paku eksklusiivsust, hoia seda erinevate väljaannete vahel lahus. Ruddin ja Ibbotson (2002, Templeman 2016 kaudu) rõhutavad, et vabakutselise ajakirjaniku valuutaks on ideed ja selleks, et endale tööd kindlustada peavad nad ise looma oma kaubandusliku edu, pakkudes ideid lugudeks, mis on toimetajatele ahvatlevad. Seejuures tuleb aga meeles pidada, et igat toimetajat huvitab eksklusiivsete teemade endale hoidmine. Vabakutseline ajakirjanik ei saa panustada üksnes ühele teemavaldkonnale. Minu isiklik kogemus näitas, et töötades korraga nii raadio kui ka kirjutava meedia jaoks nii uudiste kui ka valdkonna ajakirjanduses (keskkond, ettevõtlus, etnograafiliselt eristuvad piirkonnad), on võimalik hoida laia profiili ning pakkuda oma erinevatele koostööpartneritele eksklusiivseid teemasid. Ehk teisisõnu tuleb vabakutselisel ajakirjanikul otsustada, millisele keskkonnateemasid käsitlevale saatele ta oma teenuseid pakub või millisele uudisteajakirjanduse väljaandele ta oma lugusid müüb. „Täna siin, homme seal” suhtumine pigem õõnestab vabakutselise ajakirjaniku usaldust väljaannete silmis. See on selgelt seotud Eesti ajakirjandusturu väiksusega, kus eksklusiivsetele teemadele toimub pidev võidujooks. Samas ei tasu vabakutselisel ajakirjanikul unustada, et ta on vaba ettevõtja – kui konkureeriv väljaanne pakub paremat hinda või tingimusi on mõistlik jälgida seda, mis on sinu kui ettevõtja jaoks kõige mõistlikum.

Soeta tehnikat ja õpi seda kasutama. Eesti toimetajatega tehtud intervjuudest tuli selgelt välja, et vabakutselisel ajakirjanikul peab olema oma teenuste pakkumiseks olemas olema kvaliteetne tehnika. Selleks et pakkuda raadiole koostööd, pead sa hankima endale kaasaegse salvestustehnika, mis tänapäeval tähendab telefoni ja kvaliteetse mikrofoni ning salvestuseks vajaliku

mobiilirakenduse soetamist. Inglismaa rahvusringhäälingu BBC eeskujul on Eesti Rahvusringhäälingu uudistetoimetuses juba paar aastat kasutusel iPhone'id kui videosalvestamise ja otselülituste tegemise vahendid. Tendents, kus riigi kõige olulisemasse uudistesaatetsesse on võimalik teha lugu üksnes telefoniga filmitud pildiga, näitab, millises suunas tehnikarevolutsioon areneb. Enam ammu ei pea videosisu pakkumiseks soetama kallist profitehnikat, piisab, kui sul on väga hea kaamera ja korraliku salvestusrakendusega mobiil või hoopis peegelkaamera, mis võimaldab nii pildistada kui ka filmida. Selleks et tehnikat kasutada ja tundma õppida ei ole ka enam vaja koolitustele minna, sest piisab kui avada Youtube, mis on rikkalikult varustatud kõikvõimalike õppevideotega, kuidas konkreetset tehnikat rakendada. Tehnika soetamisel jälgi, et see oleks võimalikult kompaktne, et seda saaks pakkida seljakotti ning võtta kaasa näiteks lennukisse.

Pea kinni tähtaegadest ja kokkulepetest. Eesti toimetajatega tehtud intervjuudest tuli välja, et nad ei usalda vabakutselisi ajakirjanike, kuna kahtlevad nende võimes pidada kinni tähtaegadest ja kokkulepetest. Ära unusta, et nüüd, kus sa oled ettevõtja, müüd sa ennast oma põhiväärtuste kaudu. Mis on sinu põhiväärtused? Kas nende hulka kuuluvad tähtaegadest õigeaegselt kinni pidamine? Cutler (2009) rõhutab, et vabakutseline ajakirjanik allub samamoodi toimetajate seatud tähtaegadele nagu koosseisulised töötajad. Lisaks ajakirjanduslikule professionaalsusele pead olema usaldusväärne, mis väljendub täpsuses, korrektsuses ning tähtaegadest kinnipidamises.

Eneseturundus ja persoonibränd on tänapäeva (vabakutseliste) ajakirjandusturul läbilöömise A ja O. Cole-Frowe (2011) küsib, kuidas sa turundad ennast ja kui palju sa oled nõus sellele kulutama. Kas sul on olemas koduleht ja kuidas sa esitled ennast sotsiaalmeedias? Kas sul on olemas visiitkaart, mis sisaldab olulist infot sinu kui vabakutselise ettevõtja kohta? Need on olulised küsimused, millele tuleks vabakutselisel ajakirjanikul mõelda. Näiteks, on uute koostööpartnerite leidmiseks oluline portfoolio koostada. Persoonibrändi loomise tulemusena tekib sulle ka sinu lojaalne auditoorium, mis muutub sinu pakutava teenuse juures eraldi väärtuseks, sest ajakirjandusorganisatsioon saab lisaks sinu tööle kaasa ka potentsiaalse auditooriumi sellele loole.

Tee ettevõtluslepingud väljaannetega. Lepingulised suhted tagavad stabiilsuse ja kindlustunde mõlemale poolele. Vabakutseline ajakirjanik kindlustab endale sellega kindlad koostööpartnerid ja sissetulekud, samas seab see talle piirid nii tähtaegade, sisu, mahu kui ka konkurentsi teemadel. Vabakutselise ajakirjaniku jaoks on lihtsam, kui ta ei pea ennast iga päev häälestama täiesti uue väljaandele ja teemale. Lepingute abil kindlatesse koostöösuhetesse astumine aitab vabakutselisel ajakirjanikul paremini paika panna oma profiili, mis omakorda muudab tema pakutavad teenused ka teenuse ostja jaoks läbinähtavamaks ja arusaadavamaks. Väljaannetele annab see kindlustunde, et vabakutseline ajakirjanik, kes ei allu nende toimetuse reeglite ja nõudmistele, on siiski seotud kokkulepetega nõudmiste osas, millest ei saa ilma tagajärgedeta loobuda.

5. KOKKUVÕTE

Siinne magistritöö kannab pealkirja „Eesti vabakutseliste ajakirjanike profiil ja selle muutus tööturul” ning see kirjeldab Eesti vabakutseliste ajakirjanike profiili ajakirjandusorganisatsioonide vaatepunktist. Veel viis aastat tagasi ei olnud Eesti ajakirjandusturul välja kujunenud vabakutseliste ajakirjanike turgu ning ajakirjandusorganisatsioonid nägid neid pigem töölepinguta juhutöolistena. Samas lääne ühiskonnas tervikuna on vabakutseliste ajakirjanike osakaal alates sajandivahetusest tõusnud. Tehnoloogia areng, internet ja uus meedia on tugevalt mõjutanud reklaamimüüki, kus ajakirjandusväljaanded olid olnud pikka aega üsna monopoolses seisus. See omakorda mõjutas ajakirjandusturgu, kus uutes tingimustes tuli hakata tootma rohkem sisu vähema koosseisuga. Oma panuse vabakutseliste ajakirjanike osakaalu tõusmisse on andnud ka nii 2008. aastal alanud majanduskriis kui ka üldised muutused töajajuturul. Need nihked on jõudnud ka Eestisse, kus ajakirjandusturg on seisnud ja seisab silmitsi sarnaste väljakutsetega nagu muu maailm.

Sellest lähtuvalt on siinse töö eesmärk uurida vabakutselise ajakirjaniku profiili ja selle muutumist Eesti meediamaastikul. Tööl on seega kolm eesmärki: 1) määratleda vabakutselise ajakirjaniku profiili Eesti ajakirjandusturul; 2) võrrelda seda viie aasta taguse olukorraga; 3) anda soovitusi, milliseid oskusi vajab vabakutseline ajakirjanik. Profiili ja muutust on uuritud läbi Eesti meediaväljaannete toimetuste vaatevinkli. Töö eesmärgi täitmiseks on kasutatud kvalitatiivseid uurimismeetodeid, täpsemalt poolstruktureeritud intervjuud ja raamanalüüsi. Tulemusteni jõudmiseks tehti kaks intervjuude vooru, millest üks toimus 2014. ja teine 2019. aastal. Valimi koostamisel oli eesmärk saada võimalikult lai ülevaade erinevate ajakirjandusväljaannete arvamusest, kellel on koostöö või koostööpotentsiaal vabakutseliste ajakirjanikega. Sellest lähtuvalt oli tähtis, et esindatud oleksid olnud nii audiovisuaalne kui ka trükimeedia, välja jäi veebiväljaannete komponent.

Lähtuvalt magistritöö eesmärkidest, on siinses töös püstitatud kaks uurimisküsimust, millest esimene on järgmine: kas ja kuidas on ajakirjandusväljaande vaatenurgast viie aastaga muutunud vabakutselise ajakirjaniku profiil?

Uurimistulemustest selgub, et vabakutselise ajakirjaniku profiil on Eestis toimetajate silmis liikunud juhutöolisest professionaalse koostööpartneri staatusesse. Võrreldes viie aasta taguse ajaga on eesti toimetajatel suurem ootus vabakutselise ajakirjaniku oskustele. Lisaks ajakirjandusega seotud baasteadmistele ja käsitööoskustele oodatakse vabakutseliselt ajakirjanikult võimekust pakkuda oma läbimõeldud teenuseid erinevatele platvormidele. Kuigi Eesti toimetused on selgemalt teadvustanud vabakutselise ajakirjaniku profiili olemasolu, pole see siiski üks-üheselt seostatav ajakirjaniku kutsega. Viimast asjaolu hägustab tõik, et vabakutseline ajakirjanik võib istuda mitmel toolil, töötades paralleelselt ajakirjanduslikke oskusi nõudvate teenuste pakkumisega aga ka näiteks reklaami, koolitamise või avalike suhete alal.

Töö teine uurimisküsimus oli: kas ja kuidas on muutunud viie aastaga see, kuidas ajakirjandusorganisatsioonid kasutavad vabakutseliste ajakirjanike kaastööd? Uurimistulemustest selgub, et võrreldes viie aasta taguse ajaga on ajakirjandusorganisatsioonid omaks võtnud vabakutselise ajakirjaniku kui võimaliku professionaalse teenuse pakkuja ja ettevõtja. See tähendab, et vabakutseliste ajakirjanike kaastööd on väljaannetes oodatud nii ajakirjades, uudistetoimetustes kui ka audiovisuaalses meedias. Piirangud suuremale koostööle uudistetoimetuse ja audiovisuaalse meediaga seavad vabakutseliste ajakirjanike professionaalsed oskused ja tehnika olemasolu. Olulisim muutus võrreldes viie aasta taguse ajaga on see, et väljaanded ei näe enam vabakutselistes ajakirjanikes odavat tööjõudu. 2019. aastal ollakse nende oskuste ja ideede eest nõus maksma kõrget tasu, kuid selle eest eeldatakse ka professionaalset teenust, mis tähendab muuhulgas kokkulepetest kinnipidamist. Arveldamisel eelistatakse koostööd teenust pakkuva ettevõtjaga. Viimane tähendab, et vabakutselistele ajakirjanikele on järjest olulisem omada teadmisi ettevõtlusest, sellega kaasnevatest juriidilistest ja finantsilistest asjaoludest.

Käesolev magistritöö sisaldab ka kahte erilist komponenti, millest esimene on eneserefleksioon vabakutselise ajakirjanikuna töötamisest. Teine komponent on nõuandvad juhised, mida pidada silmas, kui tehakse otsus hakata vabakutseliseks ajakirjanikuks. Siinse tööga on antud esimene panus seni uurimata valdkonda Eesti ajakirjandusmaastikul. Edaspidi on võimalik uurida vabakutseliste ajakirjanike profiili ja suhteid tööturuga vabakutseliste ajakirjanike endi kaudu.

SUMMARY

Present master's thesis, titled "The profile of freelance journalists in Estonia and its development in the labour market", takes a look into the profile of the freelancing journalists from the point view of press organisations. Only five years ago, Estonia did not have a well-established market of freelance journalists and they were rather seen by the media organisations as non-contracted casual workers. At the same time, the percentage of freelance journalists have increased in the west since the turn of the century. The advancements in technology, the internet and the new media have greatly influenced the advertising sales, in which the press publications have had quite a monopolistic status for a long time. This has had an effect on the journalism market, where new conditions meant that more content was to be produced by fewer people. The financial crisis of 2008 also contributed to the increase of freelance journalism, in addition to other changes in the jobs market. These changes have also reached Estonia, where the media market has been stagnant and faces similar challenges to those in other western countries.

The purpose of this thesis is to explore the profile of freelance journalists and its development in the Estonian media scene. This research has three main aims: 1) to profile a freelance journalist in Estonia; 2) to compare it with the situation of five years ago; 3) to give recommendations, which skills are beneficial to a freelance journalist. The profile and its development are studied through the point of view of the members of the editorial boards of Estonian media outlets. The thesis uses qualitative research methods, namely semi-structured interviews and frame analysis. The data was collected through two rounds of interviews, the first one in 2014 and the second one in 2019. In the sampling, the aim was to gather as extensive overview as possible of the media outlets who have worked or would potentially collaborate with freelancers. It was, therefore, necessary to include in the sample both audio-visual and printed media. However, the online media component was omitted.

In compliance with the aims of this research, two research questions have been raised: if and how has the profile of a freelance journalist changed in five years in the standpoint of media outlets?

The research shows that the editorial stance in Estonia on freelance journalists has shifted from seeing them as casual workers to the status of professional collaborator. Compared to five years ago, the editors in Estonia have higher expectations for the competence of freelancers. In addition to journalistic basic knowledge and craftsmanship, the ability to offer well thought out journalistic services to different platforms is expected. Although Estonian news publishers have started to recognize the existence of freelance journalists more clearly, it is not directly attributable to the journalist profession. The latter matter is distorted by the reality, that a freelance journalist can hold several positions – working as a journalist but at the same time for example working in the fields of marketing, education or public relations.

The second question was: if and how the use of freelance collaboration by the media outlets has changed? The results show that compared to five years ago, media organisations have accepted freelance journalists as providers of professional service and as entrepreneurs. This means that contributions by freelancers are welcomed in magazines, newspapers and also in audio-visual media. Even greater partnership with the news and audio-visual media is curtailed by the professional skills and access to essential technology of the freelancers. The most prominent change, from the time five years ago, is that the outlets do not see freelancers as cheap labour any more. In 2019, they are willing to pay high-grade compensation for the ideas and know-how of the freelancers. In turn, employers expect professional service and respect for contractual arrangements. Preferred is invoicing with the entrepreneur offering the service. The latter means that it is increasingly important for freelancers to have business knowledge and be familiar with the judicial and financial issues that come along with it.

This master's thesis also contains two unique components, the first – a self-reflection about the author's experiences as a freelancing journalist. The other is of advisory guidelines on how to work as a freelancer. Present thesis represents the first and modest contribution to a neglected topic on the Estonian journalism scene. In the future, research into freelancing journalists' profile and their relationships with the job market could be conducted through the standpoint of freelance journalist themselves.

KASUTATUD KIRJANDUS

- Cohen, Nicole S. (2016) *Writers` right. Freelance Journalism in a Digital Age.* McGill-Queen`s University Press
- Cole-Frowe, C. (2011) *Want Freelance success? Here`s the plan.* Quill May/June, 34
- Costley, C., Elliott, G., Gibbs, P. (2010) *Key concepts for the insider-researcher. Doing work based research: Approaches to enquiry for insider-researchers (1-7).* London:SAGE Publications Ltd. URL. (Kasutatud aprill 2019) <http://dx.doi.org/10.4135/9781446287880.n1>
- Cutler, J. (2009) *Enjoy the freelancer`s journey.* Quill, May, 29.
- Dwyer, S. C., Buckle, J. L. (2009) *The Space Between: On Being an Insider-Outsider in Qualitative Research.* International Journal of Qualitative Methods. URL. (kasutatud aprill 2019)
- Eesti Ajakirjanike Liit URL <http://naistoimetajad.blogspot.com/2016/05/vabakutselised-ajakirjanikud-on-jaanud.html> (kasutatud mai 2019)
- Frölich, R. Koch, T. ja Obermaier, M. (2013) *What`s the harm in moonlighting? A qualitative survey on the role conflicts of freelance journalists with secondary employment in the field of PR.*
- Gollmitzer, M. (2014) *Precariously Employed Watchdogs?, Journalism Practice,* 8:6, 826-841
- Gordon, S. (2000) *Going Solo.* American Journalism Review. May, 50-53
- Gynnild, A. (2005) *Winner Takes It All: Freelance Journalism on the Global Communication Market.* NORDICOM Review, 26(1), 111-120
- Hannis, G. (2008) *New Zealand print freelancers: Who they are, what they earn, where and what they publish.* Pacific Journalism Review, 14 (1), 79-92
- Himma-Kadakas, M. (2018) *Skill performance of Estonian online journalists: assessment model for newsrooms and research,* Doktoritöö, Tartu Ülikool
- Kadastik, M (2016) *Nüüd ma siis kirjutan,* Varrak kirjastus, Tallinn
- Kalmus, V., Masso, A., Linno, M. (2015). *Kvalitatiivne sisuanalüüs. Sotsiaalse analüüsi meetodite ja metodoloogia õpibaas.* URL. (kasutatud aprill 2019) <http://samm.ut.ee/kvalitatiivne-sisuanalyys>

- Kathryn, H. ja Henry, S. (2018) The Networked Freelancer?, *Digital Journalism*, 6:8, 1018-1028, 8
- Koch, T., Obermaier, M. (2013) Blurred lines: German freelance journalists with secondary employment in public relations. *Public Relations Review* 40 (2014), 473-482
- Lagerspetz, M. (2017) Ühiskonna uurimise meetodid. TLÜ Kirjastus: Tallinn
- Lewis, J., Williams, A., ja Franklin, B. (2008) A Compromised Fourth Estate?, *Journalism Studies*, 9:1, 1-20.
- Lupano, E. (2017) Freelancers or 'Public Intellectuals'? Professional Identity and Discursive Representation of Chinese Independent Media Writers in a Fast-Changing Landscape.
- Neuts, D. (2011) So you think you can freelance? *Quill*, January/February, 17
- Neuts, D. (2012) Freelancing to the next level. *Quill*, May/June, 72
- Phillips, A., Lee-Wright, P., ja Witschge, T. (2012) *Changing journalism*. New York
- Repanshek, K. (2011) Grow Online: Protect your content. *Quill*, Jan/Feb, 99
- Ritchie, J & Spencer, L. (2002) *Qualitative Data Analysis for Applied Policy Research*. In: *The Qualitative Researcher's Companion*
- Shevchuk, A., Strebkov, D., Davis, S.N. (2018) "Work value orientations and worker well-being in the new economy: Implications of the job demands-resources model among internet freelancers", *International Journal of Sociology and Social Policy*, 38, 9/10, 736-753
- Splisbury, M. (2016) *Exploring Freelance Journalism*. Report for the National Council for the Training of Journalists
- Suomen freelance-journalistit URL <http://www.freet.fi/briefly-in-english/> (kasutatud mai 2019)
- Templeman, T. (2016) *Freelance Journalism in the 21st Century: Challenges and Opportunities*. Doktoritöö, Queensland University of Technology
- Tooding, L.- M. (2015) *Andmete analüüs ja tõlgendamine sotsiaalteadustes*. Tartu Ülikooli Kirjastus
- Õunapuu, L. (2014) *Kvalitatiivne ja kvantitatiivne uurimisviis sotsiaalteadustes*. Tartu Ülikool. URL. (kasutatud aprill 2019) http://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/36419/ounapuu_kvalitatiivne.pdf

Örnebring, H. (2009) *The Two Professionalisms of Journalism: Journalism and the Changing Context of Work*. Oxford: Reuters Institute for the Study of Journalism. URL (kasutatud aprill 2019)
https://reutersinstitute.politics.ox.ac.uk/sites/default/files/2017-11/The%20Two%20Professionalisms%20of%20Journalism_Working%20Paper.pdf

Wheeler, D. (2008) Freelancing advice from the ivory tower. *Quill*, August, 25

LISAD

Lisa 1

Intervjuukava 2014:

Teema: profiil

Kui tihti te kasutate sisuloomisel toimetuseväliste ehk mitte-koosseisuliste ajakirjanike abi?

Kuidas te defineeriksite oma toimetuses vabakutselist ajakirjanikku? Kes on vabakutseline ajakirjanik?

Kuidas teie toimetustes toimitakse kaastööga toimetusevälistelt autoritelt, konkreetselt vabakutselistelt ajakirjanikelt?

Täpsustavad küsimused:

Kuidas suhtutakse vabakutseliste töösse?

Kuidas suhtutakse, kui vabakutselised ise pakuvad oma töid?

Milliseid töid nad pakuvad?

Millisel juhul keeldute toimetuse välise autori tööst?

Kui palju tellitakse toimetusevälistelt autoritelt?

Teema: koostöö

Kirjeldage samm-sammult, kuidas näeb välja koostöö mõne toimetusevälise autoriga.

Täpsustavad küsimused:

Mida toimetusevälised autorid pakuvad?

Kas lisaks tekstile pakutakse ka videot ja fotosid vmt?

Millise kvaliteediga see sisu on?

Millised on toimetuse ootused sellele sisule?

Kui palju vajab see sisu hilisemat toimetamist?

Kas toimetusel on olemas ka kindlad toimetusevälised autorid, kellelt sisu tellitakse?

Kes need on?

Täpsustavad küsimused:

Miks just need toimetusevälised autorid on valitud?

Kas toimetus otsib lisaks toimetuseväliseid autoreid?

Teema: tasustamine?

Kuidas toimub tasustamine?

Kas toimetusel on kindel hinnakiri, mille alusel tasutakse või on hind kokkuleppeline?

Kuidas jõutakse hinna osas kokkuleppele?

Milline on see tasu, mida toimetusevälisele autorile antakse?

Kas see tasu on üldjoontes võrdne või erinev toimetuse koosseisus olevate ajakirjanike omaga?

Teema: põhjused

Kuidas hindate seniste kogemuste põhjal toimetuseväliste autorite töö kvaliteeti?

Mis on praegu peamised takistused, miks toimetusevälistelt autoritelt sisu ei tellita?

Mis on vabakutseliste ajakirjanike plussid/miinused?

Intervjuukava 2019

- 1) Kes on vabakutseline ajakirjanik?
- 2) Kui palju te tellite vabakutselistelt ajakirjanikelt kaastöid?
- 3) Kas te eelistaksite kasutada rohkem vabakutseliste ajakirjanike teenuseid?
- 4) Kui jah, siis miks?
- 5) Mis on takistanud teid seni nende pakutavat teenust rohkem kasutama?
- 6) Millised on teie ootused ja nõudmised vabakutselise ajakirjaniku loodud sisule ja oskustele?
- 7) Milliseid teenuseid vabakutselised ajakirjanikud veel pakuvad lisaks kirjutamisele? Fotode tegemine, videote filmimine, monteerimine?
- 8) Kuidas toimub vabakutseliste ajakirjanike töö tasustamine?
- 9) Kui palju saab vabakutseline ajakirjanik ise kaasa rääkida oma töötasu kujunemisel?
- 10) Kas teil on veel selle teema kohta midagi lisada?

Lisa 2

Transkribeeritud intervjuud on töö autori käes

Lisa 3

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina MIRJAM NUTOV,

annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose „**Eesti vabakutseliste ajakirjanike profiil ja selle muutus tööturul**”, mille juhendaja on MARJU HIMMA-KADAKAS on reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Mirjam Nutov

29.04.2019